Türkiye Risk Raporu 2022

Prof. Dr. Davut PEHLİVANLI

Katkıda Bulunanlar
Prof. Dr. Hasan ÖZDEMİR
Doç. Dr. Edip Asaf BEKAROGLU
Doç. Dr. İdil IŞIK

3. Risk Raporu

GRC management

İçindekiler

2020, 2021 ve 2022 Riskler	3
Risk Haritası 2022	4
Giriş	6
Yönetici Özeti	8
İlk 10 Risk - 2022	11
İlk 10 Sonrası Riskler - 2022	13
Pandemi ve İşletme Faaliyetlerine Etkisi	14
İstanbul Sanayi Odası İlk 100 Büyük İşletme ve Risk Yönetimi Olgunluk Değerlendirmesi	21
Özel Alanlar	23
İklim Değişikliği	25
Göç ve Mülteci	30
Toplumsal ve Psikososyal Riskler	36
2021 Yılı Kritik Olayları	47
Ek A: Riskler ve Sınıflandırma	48
Ek B: Metodoloji	49
Ek C: Araştırma Hakkında	50

2020, 2021 ve 2022 Riskler

Etki Açısından İlk 5 Ulusal Risk

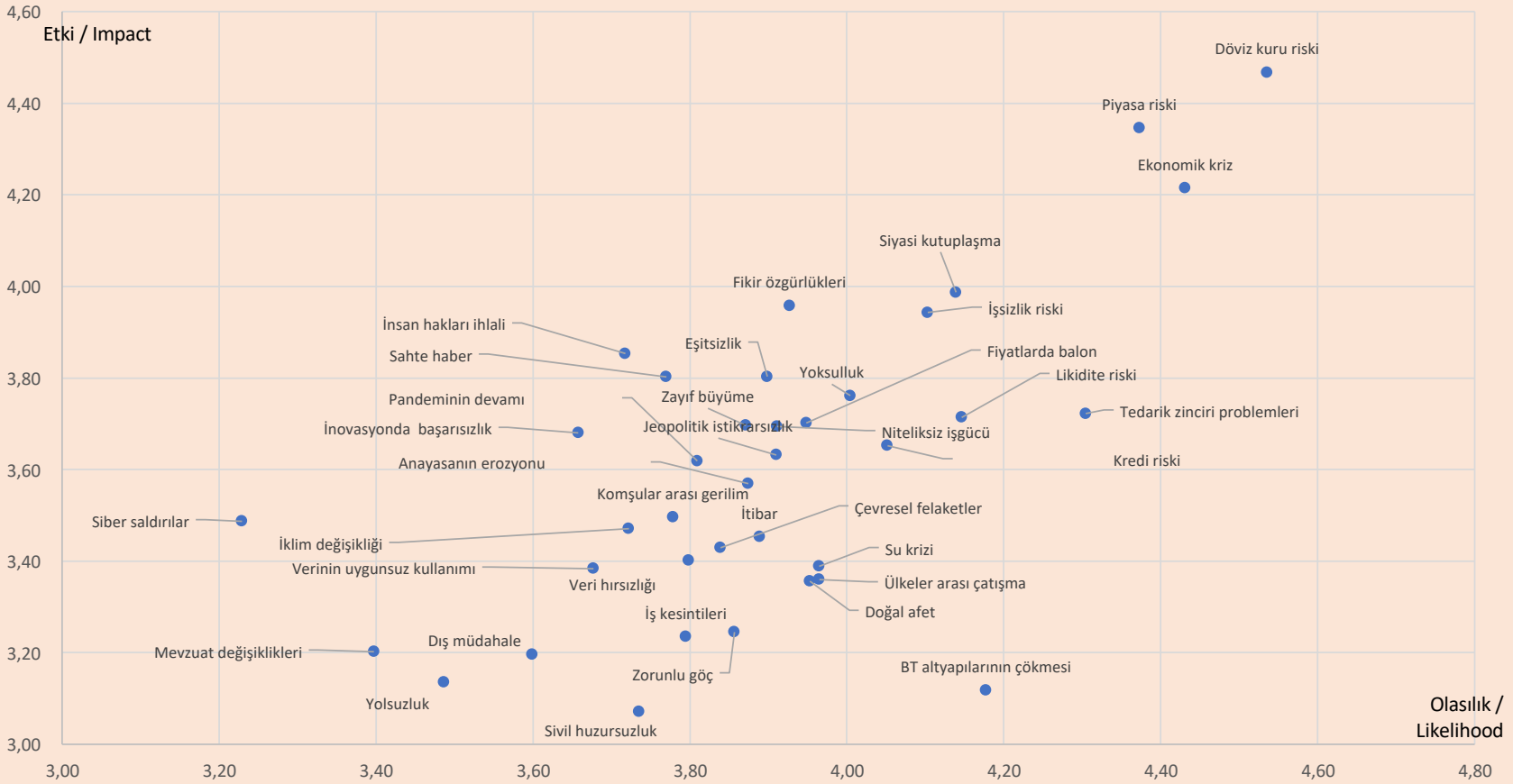
	2020	2021	2022
1.	Doğal afet riski	Ekonomik kriz riski	Döviz kuru riski
2.	Döviz kuru riski	Döviz kuru riski	Ekonomik kriz riski
3.	Ekosistemin çökmesi ve su krizleri riski	Pandemi sürecinin devamı riski	Piyasalardaki olumsuz gelişmeler riski (faiz gibi)
4.	Kredi ödeme problemleri riski	Piyasalardaki olumsuz gelişmeler riski (faiz gibi)	Tedarik zincirinde aksama ve mal-ürün kıtlığı (shortage) riski
5.	Genç işsizliği riski	İşsizlik riski	Bilgi teknolojileri altyapılarının çökmesi riski

Olasılık Açısından İlk 5 Ulusal Risk

	2020	2021	2022
1.	Genç işsizliği riski	Döviz kuru riski	Döviz kuru riski
2.	İşletmelerde yolsuzluk riski	Piyasalardaki olumsuz gelişmeler riski (faiz gibi)	Piyasalardaki olumsuz gelişmeler riski (faiz gibi)
3.	Medya yankı odaları ve "sahte haberler" riski	Ekonomik kriz riski	Ekonomik kriz riski
4.	Döviz kuru riski	İşsizlik riski	Ulusal siyasi kutuplaşma riski
5.	Kredi ödeme problemleri riski	Pandemi sürecinin devamı riski	Fikir özgürlüklerine müdahale riski

Ekonomi
Jeopolitik
Toplumsal
Teknoloji
Çevre

Risk Haritası 2022

Risk Haritası 2022

Olasılık Açısından İlk 10 Risk	Etki Açısından İlk 10 Risk
Döviz kuru riski	Döviz kuru riski
Piyasalardaki olumsuz gelişmeler (faiz gibi) riski	Ekonomik kriz riski
Ekonomik kriz riski	Piyasalardaki olumsuz gelişmeler (faiz gibi) riski
Ulusal siyasi kutuplaşma riski	Tedarik zincirinde aksama ve mal-ürün kıtlığı (shortage) riski
Fikir özgürlüklerine müdahale riski	Bilgi teknolojileri altyapılarının çökmesi riski
İşsizlik riski	Likidite riski
İnsan haklarının ihlali riski	Ulusal siyasi kutuplaşma riski
Eşitsizliğin derinleşmesi riski	İşsizlik riski
Medya yankı odaları ve "sahte haberler" riski	Kredi ödeme problemleri riski
Derin ya da yaygın yoksulluk riski	Derin ya da yaygın yoksulluk riski

Giriş

İlk risk raporu çalışmasını yaptığımız 2020 yılı geride kalalı çok olmadı ama çoğunluğumuzun 2020 yılını ve pandemi gündemini hızla unutmak istediğinden emininim. Geçen yıl yayınlanan 2021 yılı risk raporunda yer alan ilk sıradaki risklerin tamamının realize olması kamu kesimi başta olmak üzere şirketler, toplum ve birey açısından son derece zor günlerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu noktada risklerin realize olmasına paralel yaşanan zorlukların sosyal hayat ve toplum dinamikleri üzerinde bir kırılmaya neden olacağı öngörüsünü de yapabiliriz.

Türkiye Risk Raporu serisinin 3. yılı olan 2022 yılı raporunu paylaşmanın mutluluğu içindeyiz fakat diğer yandan rapor dönemi 2022 yılı belirsizliklerinin ajandalarımızı doldurduğu günlere denk geldi. Geçmiş yıllardan farklı olarak bu yıl rapor içeriğinde iklim değişikliği, stres ve psikoloji, göç ve mülteci değerlendirmeleri özel bölümler olarak yer almaktadır.

Pandemi koşullarının devam ettiği, emtia fiyat hareketliliğinin neredeyse kalıcı hale dönüştüğü, çip temin problemlerinin başta otomotiv olmak üzere pek çok sektörü etkilediği, navlun fiyatlarında aşırı dengesizliklerin maliyetleri yukarı çektiği, döviz kur hareketliliğinin hızlandığı, enerji temin problemlerinin kendisini hissettirdiği, tedarik krizlerinin devam ettiği, orman yangınları ve sel felaketlerinin ciddi zarar verdiği ve iklim değişikliğinin her an kendisini hatırlattığı 2021 yılını geride bırakıyoruz.

Aslında bu hareketliliklerin başlangıç noktasında kısmen pandemi olsa da büyük fotoğraf Çin'in Amerika ve NATO üyesi ülkeler tarafından bloklanması ve transatlantik stratejisi çerçevesinde okunmalıdır.

Çin'e yönelik bu politikalar devam ettiği sürece emtia fiyat oynaklıkları, çip temin problemleri, navlun fiyatlarında oynaklık, enerji krizi kaynaklı üretim kapasitelerindeki düşme dahil pek çok riskin süreklilik kazanacağı öngörülebilir. Bu öngörü doğaldır ki transatlantik stratejisine Çin'in cevabı olarak değerlendirilmelidir. "Big Reset" kavramı da yine bu analize dahil edilmelidir.

Giriş

Global dinamikleri Türkiye özelinde değerlendirdiğimiz takdirde ise döviz kur hareketliliği ve emtia kökenli fiyat oynaklıklarının ciddi anlamda makro ekonomi göstergelerini olumsuz etkilediğini, pandemi ile birlikte ortaya çıkan barınma problemleri dahil olmak üzere, bireylerin finans kesimine olan borçlarının aşırı yükseldiği son olarak da başta enflasyon olmak üzere pek çok faktörün de geçim sıkıntısını her gün artırdığı bir dönemden geçmekteyiz.

Bütün bunları yaşarken bir de yıl içinde meydana gelen Afganistan kaynaklı göç dalgası neredeyse dünyanın pek çok coğrafyasından insanı misafir olarak ağırlayan Türkiye için dahi süreci yönetilemez noktalara ulaştırmış durumdadır.

Bu çalışmanın temel hedefi ulusal düzeyde kamu kesiminin ve özel sektörün karşılaşabileceği anahtar risklerin tanımlanması ve değerlendirilmesidir. Bu çalışma sonuçları itibarıyla işletmelerin üst yönetimine ve kamu kesimi yöneticilerine kurumsal stratejilerinin oluşturulması ve güncellenmesi aşamasında rehber doküman olma hedefindedir.

Bu raporun verileri anket yöntemiyle toplanmış, 483 kişi katılım sağlamış ve 472 tanesi değerlendirmeye dahil edilmiştir. Ağırlıklı olarak finans uzmanları, risk yönetimi uzmanları ve denetim uzmanları olmak üzere üst düzey yöneticiler ve Yönetim Kurulu pozisyonundaki profesyoneller ankete katılım sağlamışlardır.

Ayrıca 2022 raporunda İklim Değişikliği bölümü yazarı Prof. Dr. Hasan Özdemir'e, Toplumsal ve Psikososyal Riskler bölümü yazarı Doç. Dr. İdil Işık'a, Göç ve Mülteci bölümü yazarı Doç. Dr. Edip Asaf Bekaroğlu'na tüm samimiyetimle teşekkür ederim.

Raporun dayanağı olan anket çalışmasına destek veren Sivil Toplum Kuruluşları, akademik çevreler ve profesyonellere ayrıca teşekkürü borç bilirim.

Raporla ilgili herhangi bir sorunuz veya yorumunuz olursa veya sonuçları görüşmek isterseniz, lütfen irtibata geçiniz.

En iyi dileklerimle

Prof. Dr. Davut Pehlivanlı

Türkiye Risk Raporu Direktörü

Direktör / Risk ve Denetim Araştırma Merkezi / İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

Kurucu / GRC Management / Risk Referans

Yönetici Özeti

2021 yılı için not düşecek olursak pandeminin devam ettiği, enflasyon baskısının her geçen gün arttığı, çok farklı ürünlerde kıtlık yaşanan ve kur krizlerini yaşamaya başladığımız bir yıl oldu şeklinde olacaktır.

Dünya'da yaşanan gelişmelerden Türkiye'de kendi payına düşeni fazlasıyla almış ve başta döviz kuru kaynaklı oynaklıklar olmak üzere emtia fiyatları ve enflasyon-faiz kısır döngüsünde 2021 yılı tamamlamıştır.

Jeopolitik faktörleri değerlendirdiğimizde ise transatlantik ilişkiler açısından Çin'e yönelik politikalar, çok da uzak olmayan komşumuz Rusya ve Rusya'ya sınır ülkelerle yaşanan problemler, Türkiye'nin sınırı olmamasına rağmen 2021 yılında çokça tartışılan Afganistan kaynaklı mülteci problemleri ve doğal olarak Suriye kaynaklı problemler 2022 yılında da gündemde kalmaya devam edecektir.

2022 yılı için belirlenen risk sıralamasında yer alan ilk 10 riskin 5 tanesinin toplumsal risk olması ve diğer 5'inin de ekonomi kökenli riskler olması son derece düşündürücüdür. Global risk raporlarına kıyasla çevre kökenli risklerin ve teknoloji kökenli risklerin ilk 10 risk arasında yer almaması bireyler için önceliğin ekonomi olduğunu göstermektedir.

Samimiyet testi: sürdürülebilirlik mi yoksa kar maksimizasyonu mu ?

Son 50 yıldır gündemde olan iki kavram: sürdürülebilirlik ve iklim değişikliği. Gariptir ki bu kavramlar ne kadar çok tartışılıyorsa bir o kadar da çevre ve diğer kritik bileşenler açısından bozulma artmaktadır. Karbon salınımı, iklim değişikliği, küresel ısınma, yangın ve seller genel olarak da doğal afetler ile gelir dağılımında adaletsizliğin artması ilk akla gelen ölçütlerdir. O zaman bu alandaki mücadelenin inisiyatif alanından çıkartılarak zorunlu formata taşınması gerekmektedir. Fakat bu durumun sermayedar, kapitalist sistemin anahtar kurumları ve daha genel çerçevede de varlıklı kesim ve hükümetler tarafından kabul edilebilme ihtimali düşüktür.

Teknoloji yatırımları önemli ama dijitalleşme sadece yatırımla olmuyor

Pandemi sürecinde sokağa çıkma kısıtlamaları başta olmak üzere pek çok sebepten dolayı üretim hayatı, çalışma koşulları ve tüketim alışkanlıkları değişikliğe uğradı. Bu değişime hazır olan işletmeler bu krizi fırsata dönüştürebildi.

Değişime hazırlık sadece dijitalleşme konusunda yatırım yapılması şeklinde anlaşılmamalıdır. Değişimin başta işletme kültürü olmak üzere, çalışma kültürü, müşterilerin web ve mobil uygulamaları üzerinde deneyim kazanması gibi temel alanlarda de gerçekleşmesi gerekmektedir.

Yönetici Özeti

Pandemi kırılgan ekonomilerde hasarlar açmaya devam ediyor

Dolar kurundaki hareketlilikler, merkez bankaları faiz politikaları, enflasyon ve alım gücünün azalması, cari açık, yetersiz gayrimenkul arzı, ithal girdiye dayalı ekonomilerin emtia fiyat hareketlerine bağımlılığından dolayı kırılganlıkların artması dahil pek çok faktör ulusal ekonomiler için hem bir tehdit hem de bir kriz habercisidir.

Pandemi sürecinde ekonomilere müdahale etmenin farklı bir yolu denendi: Helikopter Para. Helikopter Para uygulamasına ek olarak uygulanan kamu mali politikaları paralelinde hem enflasyon hem de faiz oranları etkilendi. Faiz oranlarının kademeli artışına yönelik beklenti, enflasyon ve diğer dinamiklerden dolayı ulusal paraların değer kaybına uğraması ve doların global ölçekte değer kazanması kırılgan ekonomileri daha fazla belirsizlik içinde bırakmıştır.

Göç ve Değişen Demografik Yapı

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan bugünlere değin çok farklı ülkelerden farklı gerekçelerle göç almıştır. Gündelik hayatımızda etrafımızda 1. grup olarak ifade edeceğimiz; Suriye, Irak ve İran kökenli göçle gelmiş bir toplum var. Hali hazırda 2. grupta ise; Türkmen, Kırgız, Özbek ve hatta Tacik kökenliler var. 3. grupta Filistin, Libya, Tunus, Cezayir, Fas ve Mısır kökenlileri de görmekteyiz.

Göç ve Değişen Demografik Yapı

Balkan coğrafyasından özellikle Bulgaristan ve Yunanistan'dan gelen soydaşlarımız da aramızda. Göç olgusu ve demografik yapıdaki değişim birlikte değerlendirilmeli ve orta vadede toplum dinamiklerine etkileri bakımından izlenmelidir.

Anket sonuçlarına göre göç riski etki ve olasılık açısından orta olarak değerlendirilmiş ve riskler arasında 32. sırada yer almıştır. Bu sonuçlar Türkiye'nin koşulları ve ekonomiye yönelik olumsuz beklentilerden dolayı göç riskinin gözardı edildiği şeklinde yorumlanabilir.

İklim değişikliği sonuçları hissedilir olmaya başladı

İklim değişikliği uzun yıllardır yükselen ivmeyle hem ulusal hükümetlerin hem de uluslararası kuruluşların ana gündem maddesidir. Fakat bu konuda ciddi bir ilerleme kaydedilemediği ve tehdit boyutunun ise sürekli arttığı bilinen bir gerçektir.

İklim değişikliği ve pandeminin de etkisiyle 2021 yılında tarımsal ürünlerde yaşanan kıtlık ve ürün fiyatlarında meydana gelen artışlar gelir dağılımında adaletsizlikle birlikte değerlendirilmeli ve bu kapsamda çözümler geliştirilmelidir.

Yönetici Özeti

Kurumsal dayanıklılığın yolu risk yönetiminden geçiyor

Kurumsal dayanıklılık pandemi gibi dönemlerde daha fazla ihtiyacı hissedilen bir kavram. Pandemi sürecine ek olarak ekonomik aktivitelerdeki belirsizliklerin de artması kurumsal dayanıklılık açısından işletme altyapılarını güçlendiren kuruluşların krizler karşısında daha az kırılgan olmalarını sağlayacaktır.

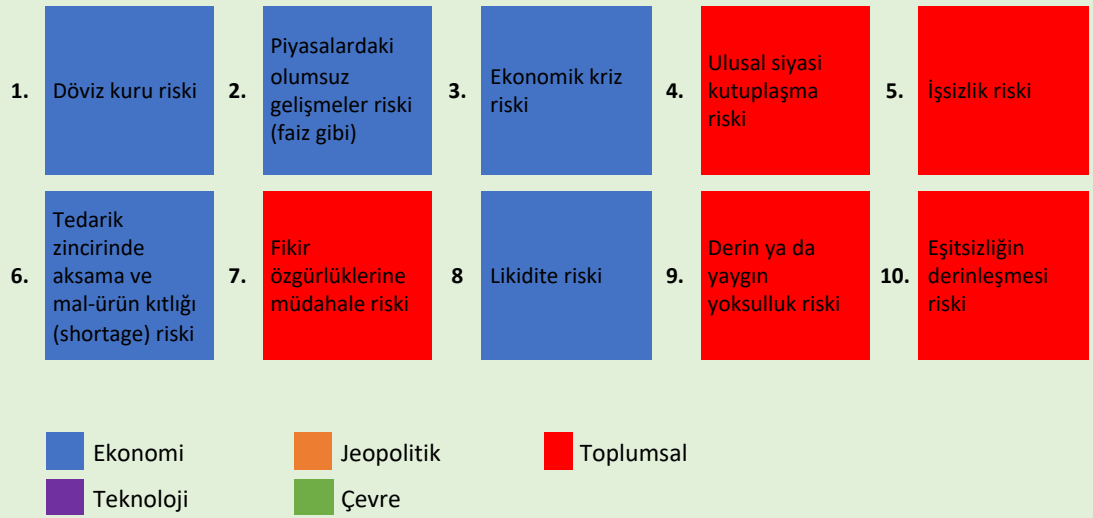
Kurumsal dayanıklılık sadece iç sistemlerle yani iç kontrol, iç denetim ve risk yönetimi gibi alanların olgunlaştırılmasıyla ulaşılacak bir hedef değildir. Kurumsal dayanıklılık temel hatları itibariyle esneklik ve dinamizm, şeffaflık ve değişime ayak uydurabilmekle ilgilidir. Bu açıdan kurumsal dayanıklılık sürekli bir formatta geliştirilmesi gereken bir yönetim kültürüdür ve risk yönetimi ile desteklenmesi de hedeflere ulaşabilme ihtimalini artıracaktır.

Büyük Yanılgı: Tek Tedarikçi Çin

Global üretim ve tedarik bağlamında bütün dünyanın ve neredeyse de çoğu sektörün üretim ve büyüme stratejilerini Çin odaklı kurguladığını pandeminin ilk haftalarında hissetmeye başladık. Pandemi sürecinde çip krizi başta olmak üzere pek çok sektörde ürün kıtlıkları ile karşılaştık. Adeta bütün dünyanın tek bir tedarikçi ülke etrafında kümelendiği gerçeğini pandemi sürecini yaşamasak farkına dahi varamayacaktık.

İlk 10 Risk - 2022

Ulusal Risk Envanteri çalışmasında odaklanılan alanlar aşağıda sıralanmaktadır;

- Ekonomi riskleri
- Jeopolitik riskler
- Teknoloji riskleri
- Toplumsal riskler
- Çevresel riskler

Bu tür çalışmaların 2 yönden değerlendirilmesi gerekmektedir. İlk değerlendirme alanı; ulaşılan sonucun (risklerin) bireylerin ve kurumların davranışlarına yansıma ihtimalinin değerlendirilmesi. İkinci alan ise davranışsal boyutta bireylerin ve kurumların aldıkları kararın muhtemel sonuçlarıdır.

Risk envanterinde ilk sırada döviz kuru riski yer almaktadır.

Döviz kuru riski bireylerin döviz kurlarında oynaklık ve yükselmeye yönelik beklentilerinin sonucudur. Bireylerin ve işletmelerin yabancı para cinsinden varlıklarındaki hareketlilikler bu riskin analizi açısından kritiktir. Bu açıdan değerlendirildiğinde 2021 yılı Kasım ayında döviz tevdiat hesaplarında (DTH) yaşanan artış ve 2021 Kasım ayında yaşanan kur hareketlilikleri muhtemelen ileride bu dönemin kur krizi olarak hatırlanmasına neden olacaktır.

İlk 10 Risk - 2022

Piyasalardaki olumsuz gelişmeler (faiz vb) riski, 2021 risk envanterinde 3. sırada yer alırken 2022 için risk beklentisi yükselmiş ve 2. sıraya gelmiştir. Piyasa göstergelerinin olumsuza dönüşmesi kuşkusuz hem ulusal ekonomi performansı hem de işletmeler ve bireyler açısından son derece önemli bir öncü göstergedir.

Risk envanterinde 3. sırada ekonomik kriz riski yer almaktadır. Ekonomik kriz riski olasılık yönünden 3. sırada, etki/maliyet açısından ise 2. sırada yer almaktadır.

Ulusal siyasi kutuplaşma riski, risk envanterinde 4. sırada yer almıştır. 2021 yılında bu risk 6. sırada yer alırken 2022 için beklentiler olumsuza dönmüş ve ulusal siyasi kutuplaşma riski 4. sıraya yükselmiştir. Toplumun beklentisi kutuplaşmanın artacağı yönündedir.

İşsizlik riski, risk envanterinde 5. sırada yer almıştır. Global ölçekte yapılan Risk Raporlarında genellikle işsizlik riski risk sıralamasında üst sıralarda yer almamaktadır. Türkiye'de ise hem ekstrem ekonomik koşullar hem de pandemi sürecinin devamı işsizlikte artış ihtimalini öne çıkarmıştır.

Tedarik zincirinde aksama ve mal-ürün kıtlığı (shortage) riski, risk envanterinde 6. sırada yer almıştır. Özellikle başta çip kıtlığı olmak üzere çeşitli sektörler için ana girdi niteliğinde olan farklı ürünlerde de kıtlık ihtimalinin yükselmesi üretim performanslarının azalmasına ve doğal olarak da işletme cirolarının olumsuz etkilenmesine neden olabilir.

Fikir özgürlüklerine müdahale riski, risk envanterinde 7. sırada yer almıştır. 2021 yılında bu risk 16. sırada yer alırken 2022 için beklentiler olumsuza dönmüş ve fikir özgürlüklerine müdahale riski 7. sıraya yükselmiştir.

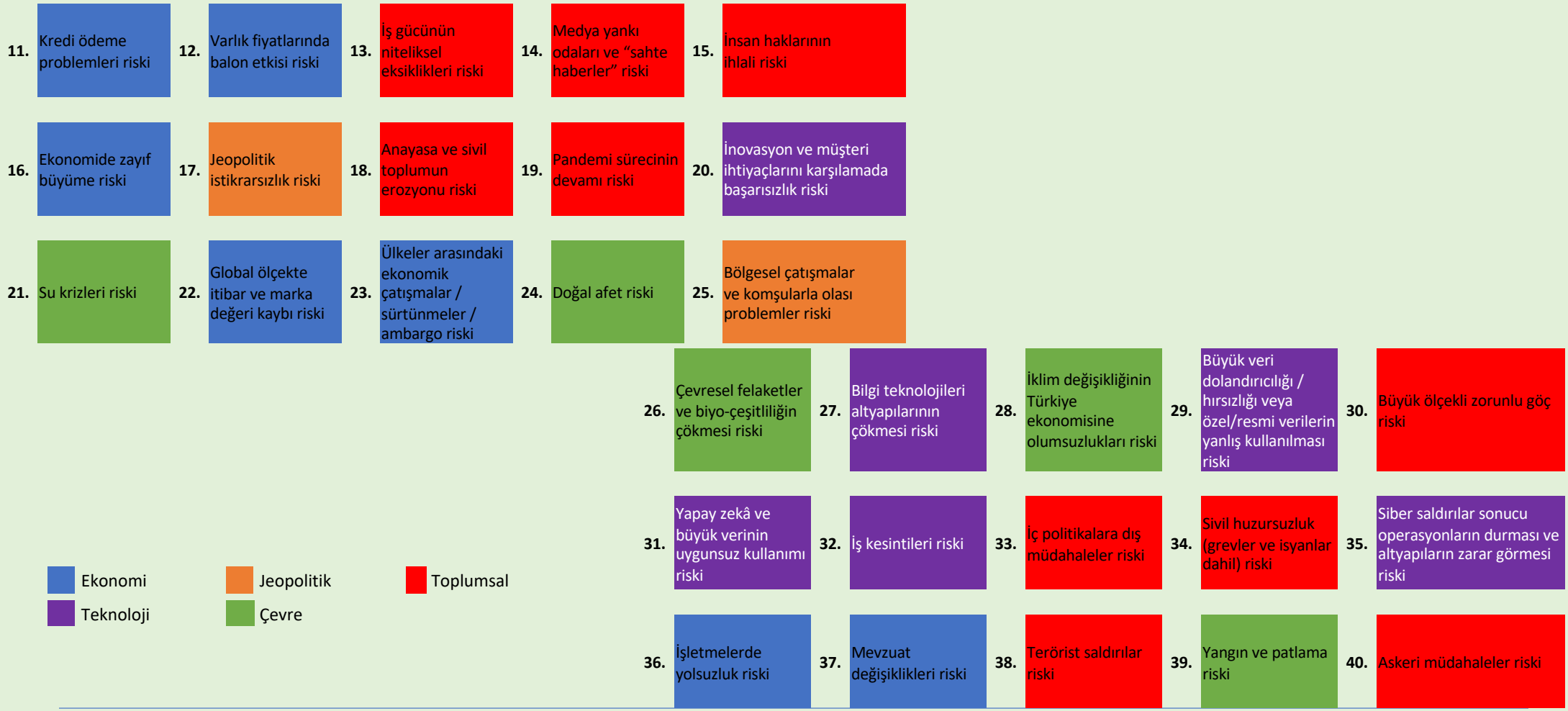
Ulusal siyasi kutuplaşma riski ve fikir özgürlüklerine müdahale riskinin üst sıralarda yer alması toplumsal huzursuzluğun bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Likidite riski, risk envanterinde 8. sırada yer almıştır. 2021 yılı risk envanterinde 7. sırada yer alan likidite riskinin 2022 yılı risk sıralamasında 8. sıraya gerilemiştir.

Derin ya da yaygın yoksulluk riski, risk envanterinde 9. sırada yer almıştır. 2021 yılı risk envanterinde 13. sırada yer alan derin ya da yaygın yoksulluk riski 2022 yılı risk sıralamasında 9. sıraya yükselmiştir.

Eşitsizliğin derinleşmesi riski, risk envanterinde 10. sırada yer almıştır. **İlk 10 risk arasında yer alan 5 adet toplumsal risk ayrıca değerlendirilmelidir.**

İlk 10 Sonrası Riskler - 2022

Pandemi ve İşletme Faaliyetlerine Etkisi

Pandemi sürecine işletmelerin uyum kabiliyetleri, mevcut stratejilerini nasıl güncelledikleri, piyasa ve müşteriler boyutunda yaşanan finansal sıkışıklık karşısında aksiyon değerlendirmesi bu kısımda yapılmıştır.

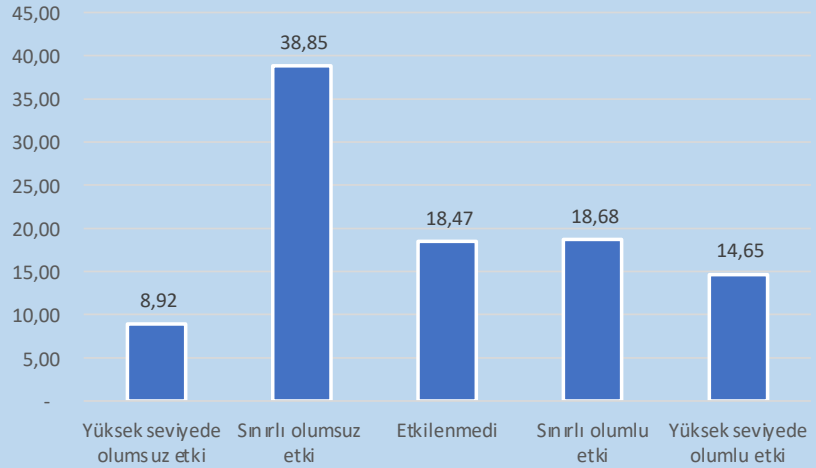

2021 yılında işletmelerin pandemi sürecinden nasıl etkilendikleri ve bu kapsamdaki gelecek planları bu yılki çalışmada sorgulanmıştır. Bu çerçevede sorgulanan hususlar aşağıda sıralanmaktadır;

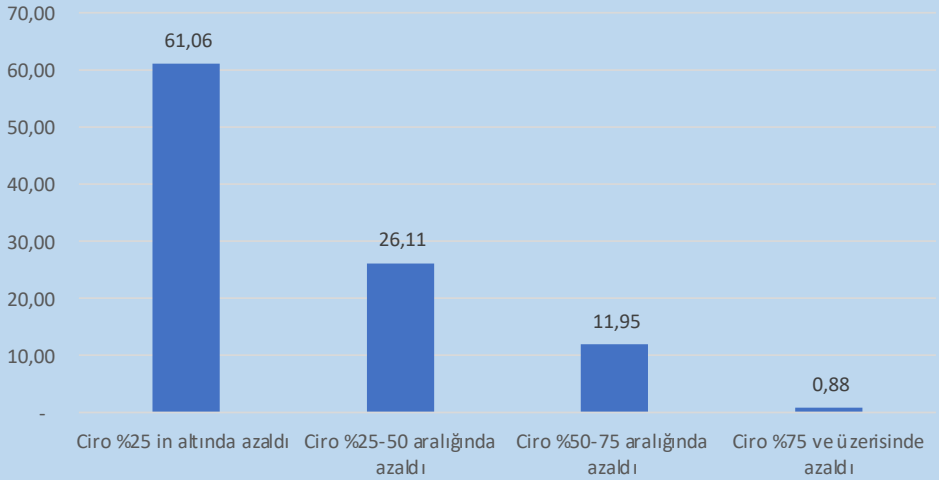
- Ciro açısından olumlu veya olumsuz etki ve etkilenmesi seviyesi
- Pandemi sürecinde uygulamaya alınan ilk aksiyonlar
- Pandemi sürecinde uygulamaya alınan kritik faaliyetler
- Pandemi sonrasında iyileştirme açısından öncelikli alanlar
- Pandeminin 3. Yılı itibariyle alınması planlanan aksiyonlar
- Pandemi öncesinde kriz yönetimi planının mevcudiyeti
- Pandemi sürecinin devamı ve ekonomik kriz arasındaki ilişki
- Pandemi sürecinde alacak riskinin realize olması ve seviyesi
- Pandemi sürecinde işletme stratejilerinin revize edilmesi
- Pandemi sonrasında ekonominin normalleşmesine yönelik beklenti

Pandeminin Şirket Cirolarına Etkisi

Pandemi sürecinin şirket cirolarını nasıl etkilediği değerlendirilmiştir. Yaklaşık %48 işletme ciro açısından pandemi sürecinden olumsuz etkilenirken, %33 işletme de süreçten olumlu etkilenmiştir. Ciro açısından süreçten etkilenmeyen işletmelerin oranı ise %19'dur.

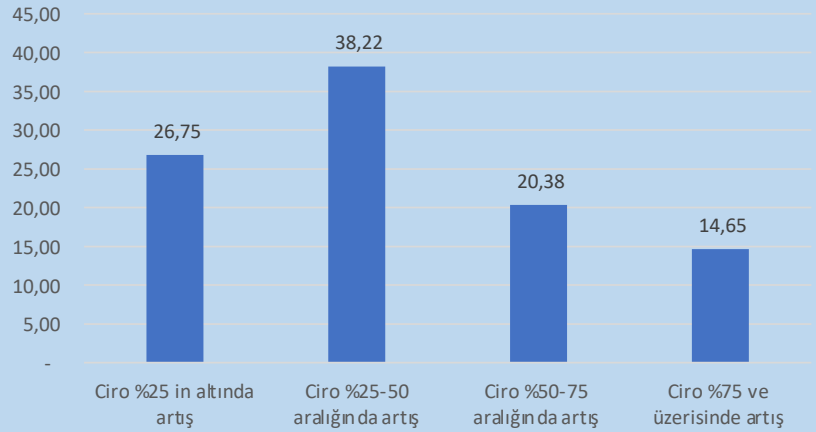

Ciro açısından olumsuz etkilenenlerin ise ağırlıklı olarak %61'inin ciro kaybının %25'in altında olduğu görülmektedir. %26 işletmede de ciro kaybı %25-50 aralığında gerçekleşmiştir.

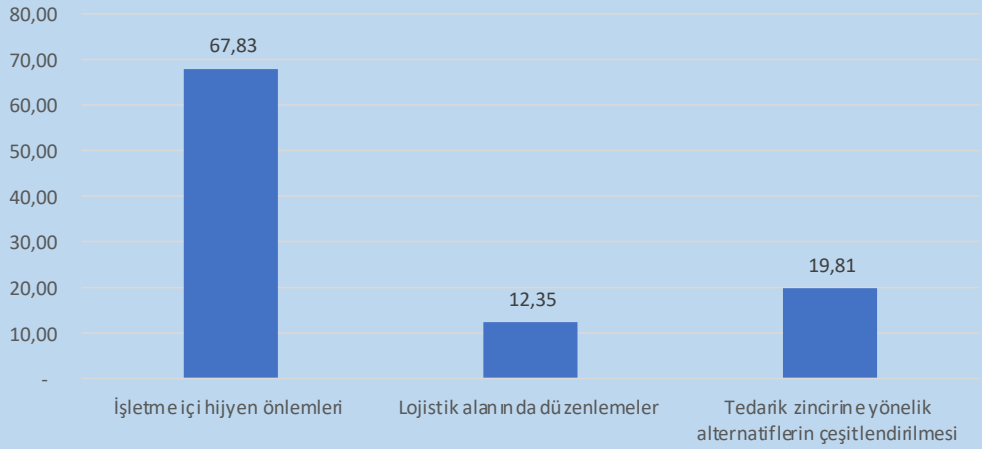

Pandeminin Şirket Cirolarına Etkisi

Pandemi sürecinde cirosu artış gösteren işletmelerin %26'sında ciro artışının %25'in altında olduğu, işletmelerin %38'inde ise ciro artışının %25-50 aralığında olduğu görülmektedir.

Pandemi döneminde alınan önlemler arasında işletme içi hijyen önlemlerinin ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Hijyen önlemlerini ise sırasıyla tedarik zincirlerinin çeşitlendirilmesi ve lojistik alanında yapılan düzenlemeler izlemiştir.

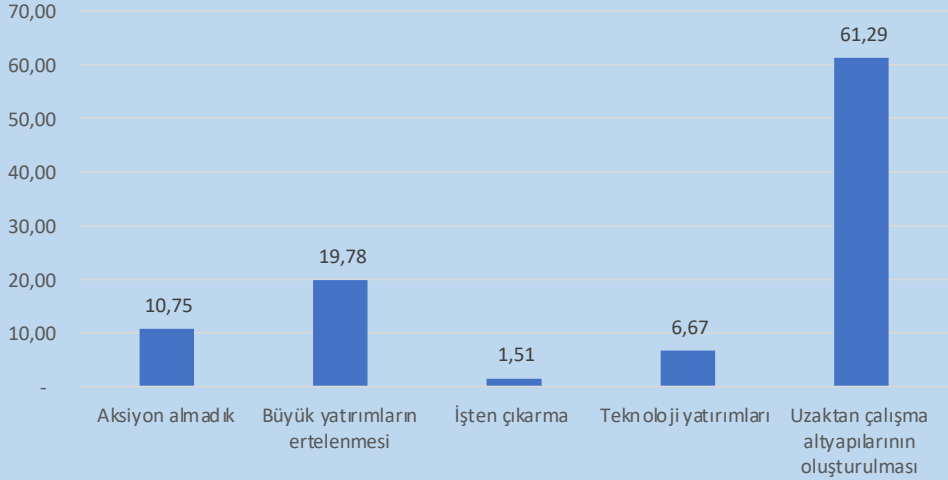

Pandeminin Şirket Cirolarına Etkisi

Pandemi sonrası için işletmelerin planları sorgulanmış ve iş sürekliliği yönetimi çalışmalarının %55 ile ön plana çıktığı görülmüştür. İş sürekliliği çalışmalarını sırasıyla %22 ile Kurumsal Risk Yönetimi ve %17 ile Kriz Yönetiminin izlediği görülmüştür.

İşletmelerin pandeminin uzun süreceğini ve pandemiden ciddi ölçekte etkileneceklerini fark ettiklerinde öncelikle uzaktan çalışma altyapılarını oluşturdukları bunun paralelinde de büyük yatırımları erteledikleri ve teknoloji kapasitelerini artırdıkları görülmüştür.

Pandeminin Şirket Cirolarına Etkisi

İşletmelere pandemi ortamındaki 2022 yılı planları sorulmuş ve %31'inin iş kesintilerini önlemeye yönelik çalışmalar planladıkları ve %31'inin de organizasyonel dönüşüme öncelik verecekleri görülmüştür.

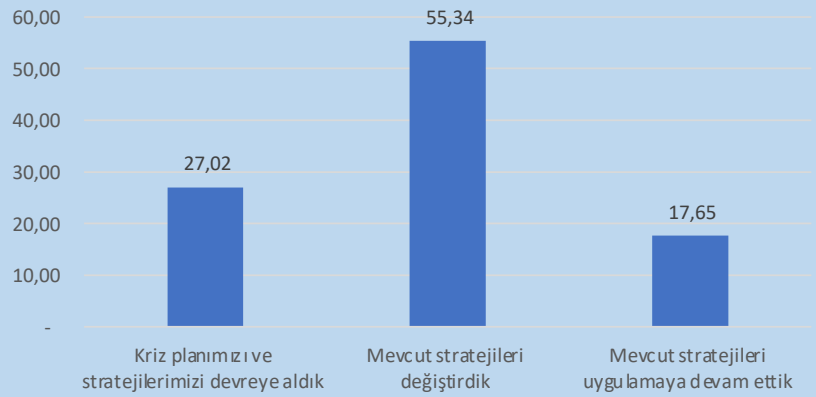
Pandemi öncesinde işletmelerde kriz yönetimi altyapılarının mevcudiyeti sorgulanmış ve işletmelerin %60'ının Kriz Yönetimi altyapısının olmadığı görülmüştür.

Pandemi sürecinin devam etmesinin ekonomik krizi tetikleme ihtimali sorgulanmış ve katılımcıların %91'inin pandeminin devamı halinde ekonomik kriz beklentisi içinde olduğu görülmüştür.

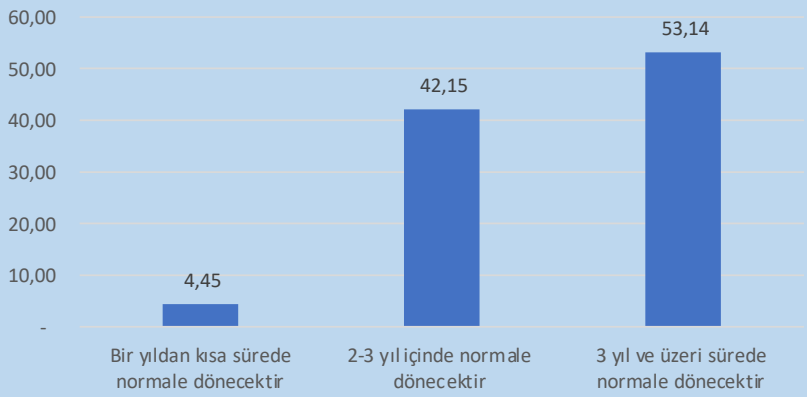
Pandemi sürecinde işletmelerin piyasada müşterilerinde vermiş oldukları bataklar (alacak riskleri) sorgulanmış ve %38 işletmenin bataklarının arttığı görüşmüştür. Söz konusu batak artışı ile karşılaşan işletmelerin de %81'indeki batak artışının %10'un altında kaldığı görülmüştür.

Pandeminin Şirket Cirolarına Etkisi

Pandemi sürecine işletmelerin dinamik olarak uyum sağladıkları ve %55'inin işletmenin stratejilerini güncelledikleri, %27 oranında işletmenin ise kriz planlarını devreye aldıkları görülmektedir.

Ekonominin ne kadar sürede pandemi öncesi koşullara döneceği sorgulanmış ve ağırlıklı olarak katılımcıların %53'ünün **en az 3 yıl sonrasında normalleşme beklediği** görülmüştür.

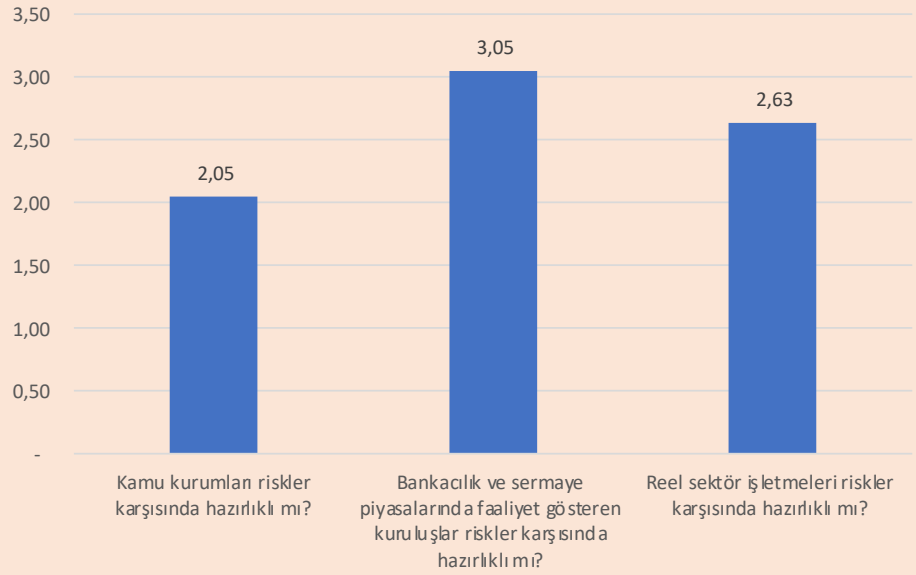

Risk Yönetimi Olgunluğu Hakkında Değerlendirme

Kamu kurumları, reel sektör kuruluşları, bankacılık ve sermaye piyasalarında faaliyet gösteren kuruluşların riskler karşısındaki olgunlukları sorgulanmıştır.

Kamu kurumlarının riskler karşısındaki olgunlukları ortalaması 5 üzerinden 2,05; reel sektör kuruluşlarının riskler karşısındaki olgunlukları ortalaması 5 üzerinden 2,63; bankacılık ve sermaye piyasalarında faaliyet gösteren kuruluşların riskler karşısındaki olgunlukları ortalaması 5 üzerinden 3,05 olarak belirlenmiştir.

İstanbul Sanayi Odası İlk 100 Büyük İşletme ve Risk Yönetimi Olgunluk Değerlendirmesi

Türkiye ekonomisi 2020'de dolar bazında daraldı. Türkiye Gayri Safi Yurtiçi Hasılası, 2020 yılında % 5,65 daralarak 717 milyar dolara kadar gerilemiştir. 717 milyar dolarlık GSYİH'nın ise %14'lük kısmı olan yaklaşık 99 milyar dolarlık hacmini ise İstanbul Sanayi Odası (ISO) 500 listesinde yer alan ilk 100 firma gerçekleştirmektedir.

ISO ilk 100 de yer alan firmalar incelendiğinde toplam 99 milyar dolarlık hacmi meydana getiren firmalardan adet olarak 72 tanesinin hacim bakımından ise toplam 50 milyar dolarlık hacim oluşturan firmaların;

- 2020 yılı faaliyet raporlarına web siteleri üzerinden ulaşılamadığı
- Diğer bir ifadeyle kamuoyu ile yıllık faaliyet raporlarını paylaşmadıkları veya
- Zaten yıllık faaliyet raporları hazırlamadıkları görülmektedir.

ISO ilk 100 de yer alan firmalara ait yıllık faaliyet raporları risk yönetimi uygulamaları açısından incelenmiş aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Kamu Kökenli İşletmelerin Riski Yok

Kamu kökenli 8 işletmenin toplam hacminin yaklaşık 7,6 milyar dolara ulaştığı ve bu işletmelerin neredeyse tamamının yıllık faaliyet raporlarını paylaşmadıkları görülmektedir. Geçmiş yıllara ait yıllık faaliyet raporlarına ulaşılan işletmelerin de tamamında Risk Yönetimi konusunda hiçbir açıklama olmadığı dikkatleri çekmektedir.

Özellikle kamu kökenli işletmeler için yıllık faaliyet raporu yayınlama zorunluluğunun getirilmesi gerekmektedir. Ayrıca pandemi sürecinin kazanımları çerçevesinde kamu kökenli işletmeler için risk yönetimi yapılanmalarının zorunlu olması toplumun menfaatine bir adım olacaktır.

İstanbul Sanayi Odası İlk 100 Büyük İşletme ve Risk Yönetimi Olgunluk Değerlendirmesi

Risk Yönetimi ve Yıllık Faaliyet Raporu Hazırlama Zorunluluğu

Teknik gerekçelerden ziyade sürdürülebilirlik açısından yıllık faaliyet raporu hazırlama zorunluluğu uygulamasına kademeli geçişin yapılması gerektiğini ve yine kademeli olarak hem kamu hem de özel sektör için Risk Yönetimi yapılanmasının zorunlu hale getirilmesi önerilebilir.

Aksi halde doğru bildiklerimizin yanlış ve bilmediğimiz hususların gerçek olduğunu tecrübe ederek öğreneceğiz.

Risk Envanteri Sınıflandırması

Risk yönetimi konusunda yeterli bilgi paylaşımı yapan işletmelerin faaliyet raporları üzerinden risk envanterlerine yönelik açıklamalar incelendiğinde geleneksel risk sınıflandırmasına (stratejik, finansal, operasyonel, piyasa, yasal uyum, bilgi teknolojileri ve itibar riskleri) ek olarak yandaki alanlara da risk yönetimi ekiplerinin odaklandığı görülmektedir.

Risk Envanteri Sınıflandırması

- Biyoçeşitliliğin yok olması
- İklim değişikliği
- Alacak riski
- Ürün Güvenliği Riski
- Teknik Emniyet ve Çevre Riskleri
- Su yönetimi
- Sürdürülebilirlik ve ambalajlamanın çevresel etkisi
- Kanal yapılarındaki kayma
- Yetenek yönetimi
- Enerji verimliliği
- Değişen tüketici tercihleri
- Emisyon düzenlemeleri
- Proje riskleri

Özel Alanlar

Reel Sektör İflas Beklentisi

Reel sektör işletmelerinde iflasların artmasına yönelik beklentiye verilen cevapların ortalaması ise 3,94 ile yüksek olarak belirlenmiştir. Bu durum 2022 yılı ekonomik beklentileri, döviz kuru beklentisi ve diğer faktörlerle ilişkilendirilerek analiz edilmelidir.

Reel Sektör İflas Beklentisi

Reel sektör iflas beklentisi aynı zamanda kredi ödeme problemleri riski ile birlikte değerlendirilmelidir. Kredi ödeme problemleri riski 2022 yılı risk envanterinde 11. sırada yer almıştır.

Global ölçekte yayınlanan raporlara göre de iflasların 2022 yılında bir önceki yıla kıyasla artış göstereceği öngörülmektedir. Türkiye özelinde de beklenti 2022 yılında iflasların artacağı yönündedir.

Yüksek Enflasyon Beklentisi

Bu çalışmada özelikle enflasyon beklentisi ayrıca test edilmek istenmiş ve yüksek enflasyon dönemlerine yönelik bir soru ankete eklenmiştir. Yüksek enflasyon beklentisi 5 üzerinden 4,02 olarak belirlenmiş ve bu skor yüksek oranda katılımcının yüksek enflasyon beklentisi içinde olduğunu göstermektedir.

Risk Evreni Tek Riskten Oluşsaydı Sonuç Ne Olurdu?

Risk evreninde yer alan 40 riske etki ve olasılık açısından verilen cevaplar tek bir riske ait cevap olarak kabul edilseydi diğer bir ifadeyle risk evreni tek bir riskten oluşsaydı cevapları aşağıdaki gibi yorumlardık.

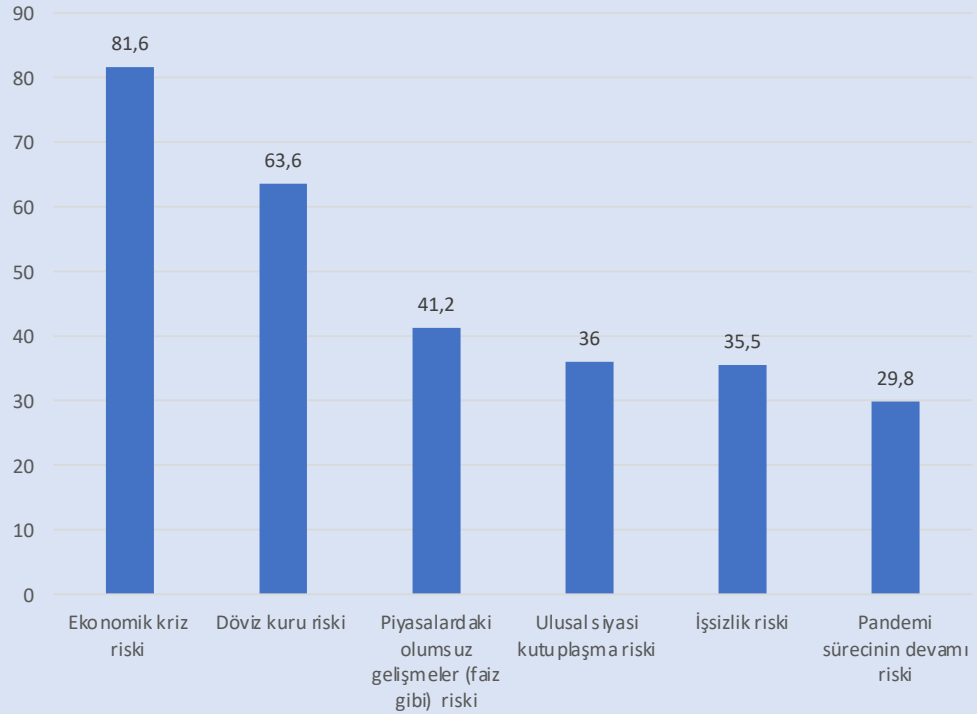
Risklerin etki ve olasılıklarına verilen bütün cevaplar değerlendirildiğinde bütün risklerin olasılık ortalaması 3,52 iken etki ortalaması ise 3,87 olarak tespit edilmiştir (2021 yılı risk raporuna göre bu değerler artış göstermiştir). Bu sonuç ulusal ölçekte risklerin gerçekleşme ihtimalinin yüksek seviyeye yakın olduğunu diğer bir ifadeyle riskler karşısında kötümsere yakın bir tutum tespit edildiği şeklinde yorumlanabilir.

İlişkili Riskler

Risklerin etki ve olasılık boyutunun tamamlayıcısı olarak analize derinlik katmak amacıyla ilişkili riskler de sorgulanmıştır.

İlişkili riskler tekil risklerden bağımsız olarak genel beklentiyi ve risklerin dengeli olarak yönetilmesi gereken noktada işletmelerin ve kamu kesiminin odaklanmaları gereken genel görüntüyü göstermektedir.

İlişkili risklerin ağırlıklı olarak ekonomi temelli riskler olması 2022 yılı için genel bir çerçeve sunmaktadır.

İklim Değişikliği *

İklimlerdeki değişiklikler dünyanın var oluşundan günümüze süre gelen doğal olaylardır. Bu değişimlerde; Güneş'in kendisi ile Dünya'nın şekli ve dönüş hareketleri kaynaklı olarak güneşten gelen enerji miktarı üzerinde etkili olan faktörler, atmosfer ve yer yüzeyi üzerindeki değişiklikler etkili olmuştur. İnsanın olmadığı bir dünya olsaydı yine de bu faktörlere bağlı olarak tıpkı milyon yıllık jeolojik devirlerdeki gibi iklimlerdeki değişiklikler meydana gelmeye devam edecekti.

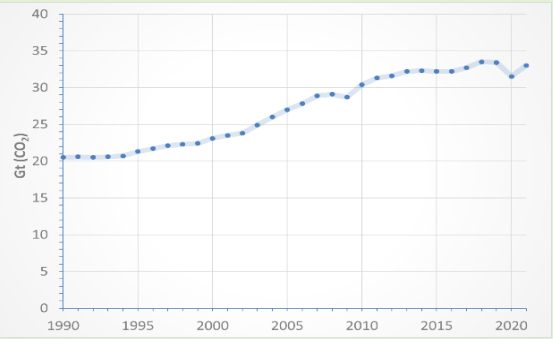
Ancak ilk insanın varoluşundan günümüzde 8 milyara yaklaşan dünya nüfusuna, avcılıktan toplayıcılığa, yerleşik yaşamdan kentleşmeye, tarımsal faaliyetlerden sanayileşmeye kadar süren ve artarak devam eden doğal kaynakların kullanımı ve tahribi, yer yüzeyi üzerinde ve atmosferde doğal süreç haricinde ekstra yükler ve değişiklikler ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla iklimlerdeki değişim veya salınımlarda antropojenik etkinin düzeyi son 150 yılda ve özellikle de 1950'den günümüze artış göstermiştir. Bu durum atmosfer içerisindeki gazların oranında değişime ve sera etkisinin artmasına neden olmuştur.

Küresel ısınmaya yol açan sera gazları; temelde fosil yakıtların kullanımı, sanayi, ulaştırma, arazi kullanımı değişikliği, katı atıklar ve tarımsal etkinliklerden kaynaklanmaktadır. Sera gazları içerisinden en büyük orana sahip olan CO_2 miktarındaki artışlar küresel düzeyde ısınmadaki artışa neden olmaktadır.

Bunun neticesinde buzul ve kar örtülerindeki azalmalar, deniz seviyelerindeki yükselmeler, sıcak hava dalgaları, kuraklıklar, sel ve taşkınlar, ekstrem hava olaylarının şiddet ve frekanslarındaki artışlar ve sonuçta ortaya çıkan göçler küresel ısınmanın dünya ve insan üzerindeki etkileri olarak ortaya çıkmaktadır.

2005'te yürürlüğe giren Kyoto Protokolü ve 2015 yılında imzalanan Paris Anlaşması, ülkelerin küresel ısınma ve iklim değişikliğinin azaltılma çalışmalarını, adaptasyon ve finansman konularını içermektedir. Kyoto Protokolü, ülkelerin atmosfere saldıkları karbon miktarını 1990 yılındaki düzeylere düşürmelerini gerekli kılarken, Paris Anlaşması'nda temel hedef, küresel ortalama sıcaklık artışını sanayi öncesi seviyelerden olan 2 °C'yi geçmeyen artış seviyesi ile sınırlı tutmak ve hatta 1,5 °C'ye indirilmesi için çaba harcanmasıdır. Dünya CO2 emisyon miktarı bazı kriz dönemlerinde kısmen azalsa da 1990'dan sonra da devamlı artışını sürdürmüştür (Şekil 1).

Şekil 1: Küresel CO_2 emisyon miktarı (Gt= Gigaton)

Kaynak: IEA, 2021

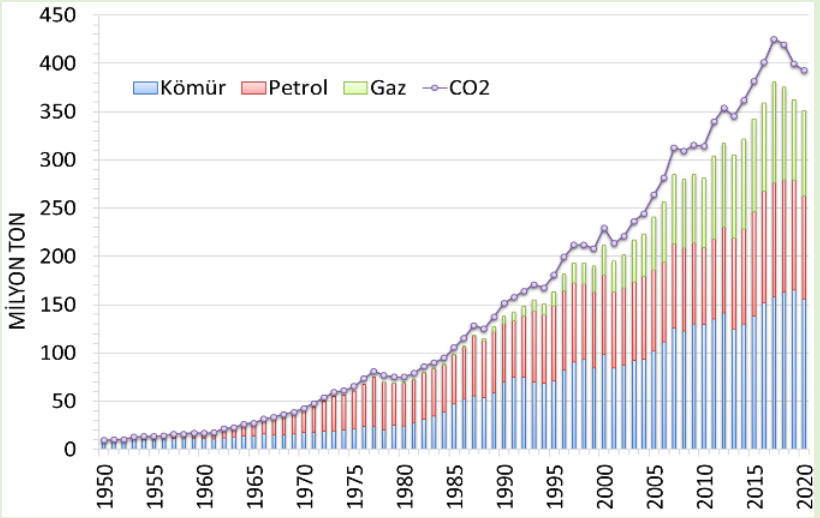
* Prof. Dr. Hasan ÖZDEMİR, Coğrafya Bölümü, Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.

İklim Değişikliği

Covid-19 salgınının ortaya çıktığı 2019 ve özellikle de 2020 yılında azalma (%5,4) kendini gösterirken 2021 yılında küresel olarak tekrar pandemi öncesi miktarına doğru tırmanışa geçmiştir (Friedlingstein vd., 2021). Türkiye açısından durum benzer özellikler göstermekle birlikte 2017 yılındaki pikten sonra emisyon miktarı 2018'de azalmaya geçmiş, 2019 ve 2020 yılında da bu azalma devam etmiştir (Şekil 2). Türkiye'de emisyonda bulunduğu konum itibariyle 2021 yılında dünyadaki artışa benzer şekilde artış gösterecektir.

Gerek Türkiye'de gerekse Dünya'daki CO_2 emisyon miktarındaki durum Kyoto Protokolü hedeflerinden oldukça uzaktır ve 2015 Paris Anlaşması'ndan sonra günümüze kadar ülkelerin yapmış olduğu çalışmaları değerlendirmek ve bir sonraki iklim zirvesine hedefler belirlemek için Kasım 2021'de İskoçya'nın Glasgow kentinde düzenlenen COP26 İklim Zirvesi'nde, kömürün aşamalı olarak azaltılması taahhüdü, emisyon azaltma planlarının düzenli olarak gözden geçirilmesi ve gelişmekte olan ülkelere daha fazla finansal destek gibi önemli kararlar alınmıştır. Glasgow İklim Anlaşması aşamalı olarak kömür kullanımının azaltılmasını hedefleyen tarihteki ilk anlaşma olarak da kayıtlara geçmiştir. Ancak unutulmamalıdır ki; kömürün sera gazı üreten fosil yakıtlardaki yeri her ne kadar fazla olsa da bunlardan sadece birisidir. Türkiye için de durum böyledir (Şekil 2).

Şekil 2: Türkiye CO_2 emisyon miktarı ve fosil yakıtlardaki dağılışı

Kaynak: Global Carbon Project, 2021

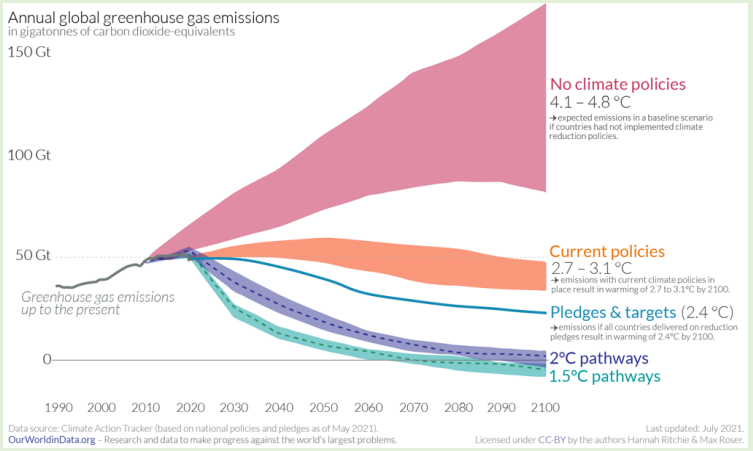
İklim Değişikliği

Sera gazı emisyonlarının mevcut durum, politikalar ve hedefler doğrultusunda küresel ısınmadaki değişik senaryolarına bakıldığında (Şekil 3), iklim politikalarının uygulanmadığı senaryo en kötü senaryo olarak karşımıza çıkmakta ve küresel sıcaklıkların 2100 yılında 4,1-4,8°C arasında artış göstereceği öngörülmektedir. Mevcut politikalarla bu durum senaryoda 2,7-3,1°C arasında değişirken, ülkelerin vermiş olduğu taahhüt ve hedefler doğrultusunda 2,4°C'ye düşmesi planlanmaktadır. Ancak küresel ısınmayı 2°C ve altında tutmak için daha fazla emisyon azaltmaya ve bütün ülkelerin bunu kararlılıkla yerine getirmesine ihtiyaç vardır.

Burck vd. (2021) tarafından yayınlanan 61 ülkeye ait İklim Değişikliği Performans İndeksi'nde, sera gazı emisyonu, yenilenebilir enerji, enerji kullanımı ve iklim politikaları kriterlerinden tam puan alan ülke olmadığı için ilk 3 sıra boş bırakılmıştır. Performansı yüksek olan sadece 15 ülke vardır. Türkiye ise bu listede genel ortalamada 42. sırada performansı düşük seviyedeki ülkeler arasında yer almaktadır. Kriterler bazında sadece yenilenebilir enerji kullanımı açısından 12. sırada ve yüksek performansa sahip olan Türkiye'nin sera gazı emisyonu (düşük), enerji kullanımı (çok düşük) ve iklim politikaları (çok düşük) bakımından performansı oldukça düşüktür. Bu durum bize hedefler konulmasına rağmen, bulunduğumuz seviye bakımından küresel ısınmanın kaçınılmazlığı ve küresel işbirliği olmadığı sürece değişen iklimin bir risk olmaya devam edeceği ve etkilerinin de giderek artacağını göstermektedir.

Türkiye bulunduğu coğrafi konum itibariyle genel olarak Akdeniz iklim kuşağı içerisinde olsa da sahip olduğu yüzey şekilleri nedeniyle farklı iklim türlerini de (karasal, Karadeniz ve Marmara) bünyesinde barındırmaktadır. Dolayısıyla iklim değişimleri Türkiye'nin sahip olduğu bu farklı iklimlerde farklı şekillerde kendini gösterecektir. İklim değişikliğinin sebep olduğu ekstrem hava olayları ve yağışlardaki değişkenliklerle; sel-taşkınlar, fırtınalar, dolu, yıldırım, çığlar, kütle hareketleri, kuraklık, orman yangınları ve sıcak-soğuk hava dalgaları gibi afetlerin büyüklük ve frekansında değişiklikler meydana getireceği öngörülmektedir. Türkiye açısından bu tür afetlerin büyüklük ve frekansları 2000'li yıllardan sonra ve özellikle de 2010'dan sonra artış göstermiştir (Görüm ve Seçkin, 2021; MGM, 2021).

Şekil 3: Yıllık sera gazı emisyonları ve küresel ısınma senaryoları

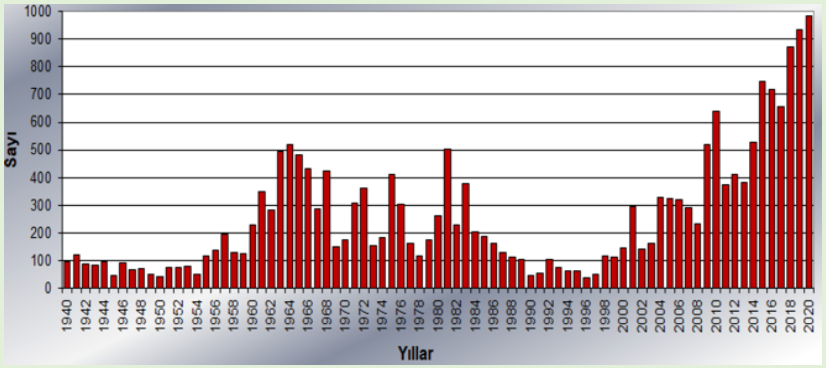

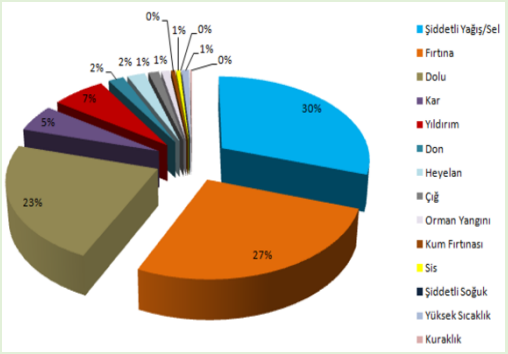
Kaynak: Ritchie ve Roser, 2021

İklim Değişikliği

Afet türlerinin dağılışında ise %30 sel-taşkınlar, %27 fırtınalar ve %23 ile de dolu afeti gelmektedir (Şekil 4). Bu afetlerin %41'i yaz, %25'i kış, %22'si ilkbahar ve %12'si de sonbahar mevsimlerinde meydana gelmiştir (MGM, 2021). Bu nedenle yaz mevsimi ekstrem olayların artış gösterdiği bir dönem olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim 2021 yılı Ağustos ayında Kastamonu, Sinop ve Bartın'da meydana gelen sellerin oluşmasında önemli etkiye sahip olan ekstrem yağışlar, etkisi ve sonuçları büyük olan afetlerin oluşmasında büyük rol oynamıştır. AFAD tarafından bu afet sonrasında sahaya gönderilen nakdi yardımın değeri 203 milyon TL'dir (www.afad.gov.tr).

Şekil 4: Uzun yıllar meydana gelen afet sayıları ve oransal dağılışları

Kaynak: MGM, 2021

Son yıllardaki bu ve benzeri afetler göstermiştir ki, % 1 olasılığa göre (100 yıllık tekrarlama aralığı) yapılan bazı risk analizlerinin artan ekstrem olaylara bağlı olarak artık ‰ 2 (500 yıllık tekrarlama aralığı) ve hatta ‰ 1'lik (1000 yıllık tekrarlama aralığı) olasılıklarına göre tekrar yapılması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu da etki alanı daha fazla olan nüfus, yerleşme, sanayi, ulaşım ve tarım alanı anlamına gelir ve büyük ekonomik kayıplara neden olur.

Türkiye 1139 metrelik ortalama yüksekliği ile engebeli ve eğimi fazla olan bir morfolojik görünüme sahiptir. Bu durum tarihsel süreçte düzlük ve ovalık alanların tarım alanlarına, yamaç ve tepeliklerin yerleşme alanlarına ayrılması şeklinde kendini göstermişken, günümüzde artan nüfus ve doğal risk analizlerin eksikliğine bağlı olarak yerleşmelerin ve sanayinin ovalık ve düzlüklere doğru plansızca yayılış göstermesine neden olmuştur. Bu da iklim değişikliğinin ortaya çıkardığı ekstrem olaylardan daha fazla insan ve faaliyet alanlarının etkilenmesi anlamına gelir ki, afetin boyutunun artması kaçınılmaz olur. Ancak unutulmamalıdır ki iklim değişikliği bazı afetlerin (sel-taşkın ve heyelan gibi) oluşmasında tek sebep değildir. Yüzeysel süreçler ve bunlara antropojenik müdahaleler afetlerin şiddetinin artmasına ayrıca etkendir. Bu nedenle iklim değişikliği ve yüzeysel süreçler dikkate alınarak doğal risk analizlerinin Türkiye için tamamlanması ve buna göre afet eylem planlarının hazırlanması öncelik verilmesi gereken konulardır.

İklim Değişikliği

Doğal afetlerin büyüklük ve frekansı son 10 yıllık süreçte bir önceki döneme göre yaklaşık 2 kat artmasına rağmen, 2022 yılı için gerçekleştirilen Ulusal Risk Anketinde, Olasılık ve Etki açısından ekonomi, toplumsal ve teknoloji ağırlıklı riskler ilk 5 sıraya girmiş, iklim değişikliği ve ilgili riskler öncelik sırlamasına girememiştir. İklim değişikliği ve ilgili çevresel riskler doğası gereği meydana geldiği sınırlı alanlarda etkisini gösterir ve belirli zaman süreci içinde yaralar sarıldığında toplumsal hafızadan silinir. Ancak toplumun çoğunluğunu ilgilendiren ve yaşamsal faaliyetlerin devamlılığı için önemli yer tutan yerleşmelerden tarıma, sanayiden turizm alanlarına oldukça geniş alanların oluşan ekstrem olaylardan etkilenmesi ve bu olayların büyüklük ve sıklığının artması toplum hafızasında daha geniş yer tutmasına neden olacaktır. Gelecek 10 yıl içerisinde bir önceki döneme göre bu doğal olaylarının büyüklük ve frekanslarında artışın geniş alanlardaki etkisini minimize etmek için gerekli yönetimsel ve bireysel tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Kaynakça

Burck, J., Uhlich, T., Bals, C., Höhne, N., Nascimento, L. Tambyln A. and Reuther, J., 2021. Climate Change Performance Index 2022 Report. Germany. https://ccpi.org/download/climate-change-performance-index-2022-2/

Carbon Budget 2021, Earth Syst. Sci. Data Discuss. [preprint], https://doi.org/10.5194/essd-2021-386, in review, 2021.

Friedlingstein, P., Jones, M. W., O'Sullivan, M., Andrew, R. M., Bakker, D. C. E., Hauck, J., Le Quéré, C., Peters, G. P., Peters, W., Pongratz, J., Sitch, S., Canadell, J. G., Ciais, P., Jackson, R. B., Alin, S. R., Anthoni, P., Bates, N. R., Becker, M., Bellouin, N., Bopp, L., Chau, T. T. T., Chevallier, F., Chini, L. P., Cronin, M., Currie, K. I., Decharme, B., Djeutchouang, L., Dou, X., Evans, W., Feely, R. A., Feng, L., Gasser, T., Gilfillan, D., Gkritzalis, T., Grassi, G., Gregor, L., Gruber, N., Gürses, Ö., Harris, I., Houghton, R. A., Hurtt, G. C., Iida, Y., Ilyina, T., Luijkx, I. T., Jain, A. K., Jones, S. D., Kato, E., Kennedy, D., Klein Goldewijk, K., Knauer, J., Korsbakken, J. I., Körtzinger, A., Landschützer, P., Lauvset, S. K., Lefèvre, N., Lienert, S., Liu, J., Marland, G., McGuire, P. C., Melton, J. R., Munro, D. R., Nabel, J. E. M. S., Nakaoka, S.-I., Niwa, Y., Ono, T., Pierrot, D., Poulter, B., Rehder, G., Resplandy, L., Robertson, E., Rödenbeck, C., Rosan, T. M., Schwinger, J., Schwingshackl, C., Séférian, R., Sutton, A. J., Sweeney, C., Tanhua, T., Tans, P. P., Tian, H., Tilbrook, B., Tubiello, F., van der Werf, G., Vuichard, N., Wada, C., Wanninkhof, R., Watson, A., Willis, D., Wiltshire, A. J., Yuan, W., Yue, C., Yue, X., Zaehle, S., and Zeng, J.: Global

Global Carbon Project. (2021). Supplemental data of Global Carbon Project 2021 (1.0) [Data set]. Global Carbon Project. https://doi.org/10.18160/gcp-2021.

Görüm, T. and Fidan, S. 2021. Spatiotemporal variations of fatal landslides in Turkey. Landslides (2021) 18:1691–1705. DOI 10.1007/s10346-020-01580-7

IEA (2021), Global Energy Review 2021, IEA, Paris https://www.iea.org/reports/global-energy-review-202)

Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM). 2021. 2020 yılı meteorolojik afetler değerlendirmesi. Araştırma Daire Başkanlığı, Meteorolojik Afetler Şube Müdürlüğü, Ankara.

Ritchie, H. and Roser, M. (2020) - "CO_2 and Greenhouse Gas Emissions". Published online at OurWorldInData.org. Retrieved from: 'https://ourworldindata.org/co2-and-other-greenhouse-gas-emissions' [Online Resource]

Göç ve Mülteci *

Suriye'de 2011'de başlayan iç savaşın ardından sadece birkaç yıl içinde Türkiye'ye yaklaşık üç buçuk milyon Suriyeli mülteci gelmiştir. Bu kadar kısa sürede ve bu kadar yüksek sayıda mültecinin bir ülkeye akması bir takım büyük toplumsal ve ekonomik riskleri de beraberinde getirmektedir.

Özellikle de Türkiye gibi yerleşik bir göç ve mülteci politikası olmayan ve kırılgan bir ekonomiye sahip olan bir ülke için bu riskler daha yüksektir.

Gerçekten de artan Suriyeli nüfusa hukuki bir altyapı sağlamak için 2013'te Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu çıkarılmış ve bu kanun ile Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) kurulmuştur. 2014'te ise Geçici Koruma Yönetmeliği çıkarılmıştır. Bu çerçevede Suriyeli mültecilere eğitim, sağlık, çalışma gibi alanlarda belirli haklar sağlayan "geçici koruma" statüsü verilmiş ve artık Suriyeli mülteciler "misafir" olarak değil "geçici koruma statüsü altındakiler" olarak anılmaya başlanarak hukuki bir statü kazanmışlardır. Ayrıca, Geçici Koruma Yönetmeliği, bu statü için bir süre şartı belirlememiş, hatta "uyum"dan bahsedilerek Suriyeli mültecilerin uzun vadeli olarak kalabileceği ima edilmiştir.

Bugün Türkiye'de 3.738.032 kayıtlı Suriyeli mülteci bulunmaktadır (GİGM, 2021). Yine Göç İdaresi'nin sağladığı verilere göre Türkiye'deki Suriyeli nüfusun %46'sı 0-18 yaş aralığında, %53,8'i ise erkektir. Suriyeli mültecilerin yaş ortalaması 22,6 iken Türk vatandaşlarının yaş ortalaması 32,4'tür. Öte yandan kamplarda toplam 51.677 mülteci kalırken geri kalanları şehirlerde yaşamaktadır. Yani geçici koruma altındaki Suriyelilerin çoğu Türkiye'nin çeşitli illerine yerleşmişlerdir. En çok Suriyeli nüfusu barındıran il 536 bin ile İstanbul'dur. Bu rakam İstanbul nüfusunun yaklaşık %3,5'ine tekabül etmektedir.

Suriye sınırına yakın illerde ise Suriyelilerin nüfusa oranı çok daha yüksektir. Örneğin, 25 Kasım 2021 itibarıyla Adana'nın %11'i, Gaziantep'in %22'si, Hatay'ın %26'sı, Şanlıurfa'nın %20'si, Kilis'in ise %76'sı Suriyelilerden oluşmaktadır.

Şüphesiz bu durum başta eğitim, istihdam, konut, sağlık, uyum ve ayrımcılık olmak üzere birçok problemin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Hükümet bu sorunları çözmek için bakanlıklar ve çeşitli devlet kurumları aracılığıyla hem hukuki bir altyapı oluşturmaya çalışmış, hem de çeşitli politikalar geliştirmiştir. Örneğin Suriyeli mültecilerin, sosyal yardım olmadan da hayatlarını idame ettirebilmeleri ve ayrıca çocuk işçiliğinin ve kayıt dışı işçiliğin azaltılması için büyük bir öneme sahip olan çalışma izni ancak 15 Ocak 2016 tarihinde resmî gazetede yayımlanan "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik" ile tanınmıştır. Bu tarihe kadar, resmî olarak çalışma izni olmadığı halde geçinmek için çalışmak zorunda kalan Suriyeli mülteciler, kayıt dışı ekonomiye ucuz iş gücü kaynağı oluşturmuşlardır.

* Doç. Dr. Edip Asaf Bekaroğlu, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü. Raporun bu kısmındaki verilerin büyük kısmı yazarın da araştırmacıları arasında yer aldığı İstanbul Göç Araştırması 2020 bulgularına dayanmaktadır.

Göç ve Mülteci

Suriyeliler yanında Türkiye'de Afganistan veya Irak gibi çeşitli çatışma bölgelerinden kaçan, diğer Türk Cumhuriyetleri'nden çalışmaya gelen veya Afrika ülkelerinden daha ziyade transit ülke düşüncesiyle Türkiye'yi tercih eden çoğu düzensiz birçok göçmen de bulunmaktadır. Düzensiz göçmen kategorisine giren bu insanların sayısını tam olarak bilmek mümkün değildir. Geçici koruma statüsündeki Suriyeli mültecilere sunulan yasal çerçevenin, hakların ve hizmetlerin aksine bu gruplar hiçbir şekilde temel ihtiyaçların karşılanmasına ilişkin hizmetlere ulaşamamakta ve uyum politikalarının konusu olmamaktadırlar.

Bu raporda Suriyelilerin ve diğer göçmen grupların çalışma hayatındaki etkileri ve Türkiye'ye uyum sağlayabilme problemleri değerlendirilecektir.

Çalışma Hayatında Göçmenler ve Mülteciler

Yukarıda da ifade edildiği gibi 2016 tarihli yönetmeliğe kadar, Suriyeli mültecilerin çalışma hayatına katılımı kayıt dışı olarak gerçekleşmiştir. 2016 yılında çıkan yönetmelik ile Suriyeli mültecilere geçici koruma statüsünü kazandıktan 6 ay sonra çalışma iznine başvurma hakkı tanınmıştır. Fakat izinler (yenileme başvurusu hakkı ile) 1 yıl ile sınırlı tutulmuş ve çeşitli kota kısıtlamaları konulmuştur. Bu durum da çalışma izni alan ve resmî olarak çalışan Suriyeli mülteci sayısını düşük tutmuştur. Son ulaşılabilir verilere göre 2018 itibariyle Türkiye'de çalışma izni bulunan (42.759'u İstanbul'da olmak üzere) 115.826 yabancı bulunmaktadır. Bunların ise 34.573'ü (31.526 erkek ve 3.047 kadın) Suriyelidir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2018).

Suriyeli mültecilerin işgücüne katılımı ile ilgili kesin veriler ne yazık ki yoktur. ILO'nun TÜİK Hane Halkı İşgücü Anketi'ne dayanarak yaptığı hesaplamaya göre 2017 yılı itibarıyla Türkiye'de işgücüne katılan Suriyeli mülteci sayısı 940,921'dir (Doğan vd. 2020, s. 51). Genel olarak 2017 yılı için Türkiye vatandaşları arasındaki işgücüne katılım oranının bir miktar altında olan bu değer, erkekler arasında Türkiye vatandaşı erkeklerin üstünde iken kadınlar arasında ise Türkiye vatandaşı kadınların işgücüne katılım oranının oldukça altındadır (%37'ye %13).

Çalışılan sektörlere bakıldığında ise tekstil, ayakkabı ve mobilya gibi imalat sektörleri ile inşaatın Suriyeli mülteciler arasında istihdamın %60'dan fazlasına karşılık geldiği görülmektedir. Türkiye genelinde istihdamın yarıdan fazlasının imalat, inşaat, madencilik ve tarım gibi sektörleri içermeyen hizmet sektöründe olduğu göz önüne alınırsa, Suriyeli mültecilerin emek piyasasında bulabildikleri fırsatların çoğunlukla kayıt dışılığın yüksek olduğu ve ucuz emeğe dayanan sektörlerde olduğu göze çarpmaktadır.

Yapılan araştırmalarda İstanbul'da yaşayan 18 yaş ve üstü Suriyelilerin işgücüne katılımının yüksek olduğu görülmektedir (%53). Bu oran, 15 yaş üstü için 2019 yılında Türkiye genelinde %53 olan işgücüne katılım oranı ile aynıdır (TÜİK, 2020). Bu durum Suriyeli mülteciler arasında işgücüne katılım konusunda Türkiye toplumuyla bir benzerlik olduğunu göstermektedir. Suriyelilerin %39'u düzenli bir işte çalışırken yaklaşık %6'sı ise gündelik işlerde çalışmaktadır. Dikkat çeken başka bir husus ise İstanbul'daki Suriyelilerin yaklaşık %8'inin işyeri sahibi olmasıdır. Bunların çoğunluğu tek başına (kendi hesabına) çalışırken (%4,9), bir kısmı (%2,8) ise işçi çalıştırmaktadır. 2019 yılında tarım dışı sektörlerde çalışan Türk vatandaşlarının %81,7'si ücretli çalışan iken, %10,8'i kendi hesabına çalışan, %5,1'i işveren ve %2,3'ü ise ücretsiz aile işçisidir (TÜİK, 2020).

Göç ve Mülteci

Öte yandan, Suriyeli mültecilerin ehliyet kaybı yaşamaları, yani eğitim ve yeteneklerinin altında işlerde istihdam edilmeleri ise yaygın bir durumdur. Zanaat olarak adlandırılabilecek berberlik veya ayakkabıcılık gibi alanlarda ehliyet transferi yaygınken, yüksek eğitim ve lisanslama gerektiren alanlarda böyle bir transfer yaşanmamıştır. Suriyeliler arasında çalıştıkları işyerlerinde emek sömürüsünü sorun olarak görenlerin oranı yaklaşık %60'dır (Doğan vd. 2020, s. 58).

Buna mukabil, yerel halk ile yapılan görüşmelerde Suriyeli mültecilerin daha ucuza ve kayıt dışı çalışmayı kabul etmelerinden dolayı kendilerinin iş bulmalarının zorlaştığı ve işveren karşısında pazarlık güçlerinin azaldığı gibi şikâyetler öne çıkmaktadır. İşverenlerin Suriyeli mültecileri ve diğer göçmenleri ucuz işgücü kaynağı olarak gördükleri de yoğun bir biçimde ifade edilmektedir.

Suriyelilerin yerel halkın elindeki işleri aldığı algısında Suriyelilerle temas etmenin de önemli olduğu görülmektedir. Genel olarak bakıldığında, tüm gruplar içinde bu algıya katılma oranı %70 ve üstündedir.

Haftada bir veya daha az karşılaşanlar arasında işleri ellerinden alma ile ilgili algı daha yaygındır. Bu gruplar arasında katılma oranı %87,5 ile %93,1 arasında değişirken, haftada 2-3 kez karşılaşanlar arasında bu oran %70,9 ve her gün karşılaşanlar arasında %76,4'tür.

İlginç bir biçimde, işlerin ellerinden alınması ile ilgili ifadeye tamamen katılma oranı en yüksek her gün karşılaşanlar arasındadır. Bu da Suriyelilerle benzer ortamları paylaşanlarda tehdit algısının yüksek olduğuna işaret etmektedir (Doğan vd. 2020, s. 63).

Afrika ülkelerinden gelen göçmenler de genellikle tekstil, ayakkabı, kemer ve çanta atölyelerinde çalışmaktadır. Aldıkları aylık ücret de 1000-1600 lira arasında değişmektedir. Uzun süreli çalışma saatleri, zamanında veya hiç ödenmeyen ücretler, işyerinde kötü muamele, cinsel taciz, ayrımcılık ve ırkçılık çalışma hayatıyla ilgili olarak dile getirilen yaygın şikayetlerdir. Fabrikalarda çalışmış olan tüm Afrikalılar haftada 6 gün, günde 13 saate varan uzun süreler karşılığında az bir ücretle çalıştırıldıklarını ve köle gibi kullanıldıklarını belirtmişlerdir. (Doğan vd. 2020, s. 157).

Türk Cumhuriyetleri'nden gelen göçmenler ise yaygın olarak Türkiye'ye turist vizesi ile giriş yapmakta ve bu vize ile üç ay kalma hakları bulunduğu için daha fazla kalmak isteyenler oturma iznine başvurmaktadırlar. Ancak izin talebinin yenilenmesi halinde Göç İdaresi yetkilileri göçmenlerden ülkeden çıkış yapıp, tekrar giriş yapmalarını talep etmektedir. Bunun maliyetli olmasından dolayı Türki göçmenlerin genellikle oturum haklarını yenileyemediği, düzensiz göçmen durumuna düştükleri görülmektedir. Türkmen ve Özbekistanlı göçmenlerin çalışma sektörüne bakıldığında erkeklerin lokantalar, marketler, pastane ve kasap gibi yiyecek içecek sektöründeki işletmelerde bulaşıkçı, komi ya da paket servis elemanı olarak çalıştıkları görülmektedir.

Kadınlar ise tekstil, otel ya da ev temizliği, yaşlı ve çocuk bakımı işlerinde yoğunlaşmıştır. Türkçeyi kolay öğrenmeleri ve çalışma disiplinlerinin yüksek olması bakımından Özbekistanlı göçmenlerin istihdamda tercih edilen bir göçmen grubu oldukları anlaşılmaktadır (Doğan vd. 2020, s. 170).

Göç ve Mülteci

Afganistan'dan Türkiye'ye gelenler ise Özbek, Tacik, Peştun gibi farklı etnik kökenlere sahiptirler. Önceki yıllarda Türkiye belirli sayıda Özbek ve Türkmen asıllı Afganistanlı göçmeni Birleşmiş Milletler aracılığıyla Türkiye'de farklı bölgelere yerleştirmiştir. Son yıllarda ise çok sayıda Afganistan uyruklu göçmen, ulus-ötesi ağlarla zincirleme bir şekilde düzensiz göçmen olarak Türkiye'ye gelmiştir.

Afganistanlı düzensiz göçmenlerin Afrika ülkelerinden gelen göçmenlere yakın derecede zarar görebilirliği yüksek bir grup olduğu anlaşılmaktadır.

Afgan Derneği verilerine göre sadece 2019 yılında 45000 civarında göçmen düzensiz yollarla Türkiye'ye giriş yapmıştır. İstanbul'da yaşayanların toplam sayısının ise 100.000 civarında olduğu aktarılmıştır (Doğan vd. 2020, s. 180). Afganistanlı göçmenlerin yaygın olarak yaptıkları işler Özbekistanlı göçmenlerin çalıştıkları sektörlerle benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte "çekçekçilik" olarak tabir edilen geri dönüşüm atıkları toplama işini yapanların büyük oranda Peştun Afganistanlılar oldukları anlaşılmaktadır. Özbek asıllı Afganistanlılar kentlerde tekstil, özellikle dericilik sektöründe çalışmaktadır. Afganistanlılar ayrıca Anadolu'da ve İstanbul'un kırsal kesimlerinde çobanlık gibi işlerde, şehir merkezlerinde ise marketler, fabrikalar, tekstil ve inşaat sektöründe kayıt dışı olarak istihdam edilmektedir. Afganistanlılar çok düşük ücretlere çalıştıkları için tercih edilmekte ve görece kolay iş bulabilmektedir (Doğan vd. 2020, s. 184).

Türkiye'deki Suriyeli Mültecilerin Uyum Problemi

Türkiye'de özellikle Suriyeli mülteciler ile yerel halk arasında toplumsal çatışma riskinin yüksek olduğu, bazı siyasi parti temsilcilerinin söylemlerinin de bu riski arttırdığı görülmektedir. Bunun son örneği Ankara'nın Altındağ ilçesinde 10 Ağustos 2021'de yaşanan gerilimdir. Bu riski azaltmanın iki yolu vardır. Birincisi, Suriyelilerin kitleler halinde ülkelerine gönderilmesidir. Ancak bu gerçekçi bir çözüm değildir. Buna rağmen yapılan araştırmalara göre halkımızın %84'ü Suriyelilerin ülkelerine geri gönderilmesi gerektiği fikrini desteklemektedir (Doğan vd. 2020, s. 90). Ancak Suriyeli mültecilerin %50'sinin ülkelerindeki şartlar düzelse bile dönme niyetinde olmadığı görülmektedir. Suriye'deki şartlar düzelirse döneriz diyenlerin oranı bile %37'dir. Kısa ve orta vadede Suriye'de şartların düzelmeyeceği göz önünde bulundurulduğunda Suriyeli mültecilerin çok büyük bir çoğunluğunun Türkiye'de kalmaya devam edeceği öngörülebilir. Öte yandan, Türk vatandaşlarının büyük çoğunluğu da (%78) Suriyeli mültecilerin kalıcı olduğunu düşünmekte, yani bu öngörüyü paylaşmaktadır (Doğan vd. 2020, s. 90).

Suriyelilerin ciddi bir kısmı kalacaksa uyum politikaları hakkında daha ciddi düşünmekte fayda vardır. Çünkü Suriyeliler gibi büyük bir göçmen grubun topluma uyumsuz olmasının maliyeti, uyum için harcanacak kaynakların maliyetinden çok daha yüksek olabilir.

Dil ve mesleki becerileri yetersiz, eğitim seviyesi düşük, kendi ayakları üzerinde duramayan Suriyelilerin sayısı ne kadar fazla olursa topluma yükleri ve sebep olacakları antipati de o kadar artacaktır. Bu da sosyal ve ekonomik maliyeti gittikçe çoğalan bir kısır döngüden başka bir şey değildir. O halde Suriyelilerin Türkiye'de kaldıkları süre boyunca uyum sağlamaları için politikalar üretilmelidir.

Göç ve Mülteci

Öte yandan, yapılan araştırmalarda yerel halkın %78'ine göre Suriyeliler henüz Türkiye'ye uyum sağlayamamıştır. Suriyelilerin uyum sağlayamama nedenleri arasında ise kültürel özelliklerini uyuma engel olarak görenlerin oranı %86'dır. Kültürden sonra uyumun önünde en büyük engeller olarak %82 ile Türkçe bilmemek, %81 ile yetersiz etkileşim ve Suriyelilerin uyum için yeterince çaba sarf etmemesi gösterilmektedir. Yani Türkiye'deki ev sahibi toplum uyuma ağırlıklı olarak sosyokültürel bir perspektiften bakmaktadır (Doğan vd. 2020, s. 104).

Türklerin bu yaygın olumsuz görüşlerine mukabil, Suriyelilerin sadece %6'sı Türkiye'ye hiç uyum sağlayamadıklarını, %20'si de çok az uyum sağlayabildiklerini ifade ederken, %59'u büyük oranda uyum sağladıkları kanaatindedir. Uyum sağlamalarının önündeki engellerin neler olduğu sorulduğunda ise ilk sırada %44 ile Türkçeyi az bilmek, ikinci sırada %43 ile medyada kendileri ile ilgili olumsuz haberler, üçüncü sırada ise %41 ile iş imkânlarının yeterli olmaması gösterilmektedir.

Bunların ardından Türklerle yeteri kadar etkileşime geçememeyi uyumun önünde engel olarak görenlerin oranı %33'tür. İlginç bir şekilde Suriyeliler kendilerine dönük ayrımcılığı sadece %24 oranında uyuma engel olarak algılamaktadırlar (Doğan vd. 2020, s. 120).

Uyumun önündeki en büyük engellerden biri olarak Suriyeliler ile Türklerin temas eksikliği olduğu iddia edilebilir. Bununla ilgili olarak dünya genelinde kamu otoriteleri ev sahibi toplumla göçmenleri/mültecilerin etkileşimini arttırmak için bir takım projeleri desteklemektedirler. İki grubun temas etmesini sağlamanın ön yargıları ve negatif tutumları azaltacağı düşünülür. Ancak özellikle yüzeysel temasların mevcut ön yargıları pekiştirmesi ve negatif tutumları arttırması muhtemeldir. Ayrıca temastan kaynaklanan olumlu izlenimi istisna olarak görmek, göçmenlerin geneline yaygınlaştırmamak da yaygın bir sonuçtur.

Bunların Türkiye'deki Suriyeliler için de geçerli olduğu görülmektedir. Araştırmalarda genellikle Türklerin Suriyelilerle sıklıkla karşılaştığı mekânlarda yüzeysel temasın olduğu sokak, mahalle, toplu taşıma ve park gibi yerler öne çıkarken işyeri, kültürel aktivite, okul veya camiler gibi daha nitelikli karşılaşmaların gerçekleşeceği mekânlar geri planda kalmaktadır. İlginç bir şekilde yaşadığı muhitte hemen hemen hiç Suriyeli olmayan İstanbullular Suriyelilerin İstanbul'a uyum sağlayamadığını en çok düşünen gruptur (%82). Ancak burada kestirme bir çıkarım yapıp, Türklerin Suriyelilerle temasını arttırırsak olumsuz tutumlar azalır demek de mümkün değil.

Çünkü temasın nerede ve ne şekilde gerçekleştiği de önemlidir. Yapılan araştırmalarda işyerinde, camilerde ve kültürel aktivitelerde karşılaşma sıklığı arttıkça Suriyelilerin uyumuyla ilgili olumsuz tutumların azaldığı görülmektedir. Öte yandan, daha sık karşılaşılan mekânların bunlar değil de yüzeysel temas mekânları olduğu düşünüldüğünde iyimser beklentilere kapılmak için bir sebep görülmemektedir. Eğer bu temassızlık hali devam ederse henüz tam olarak ev sahibi toplumdan izole hayat alanları oluşturmamış olan Suriyelilerin kısa vadede gettolaşma eğilimine gireceği ve gettolaşmanın da genel olarak iyi sonuçlar doğurmayacağı tahmin edilebilir.

Göç ve Mülteci

Kaynakça

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2018). Yabancıların çalışma izinleri. https://ailevecalisma.gov.tr/media/31746/yabanciizin2018.pdf adresinden edinilmiştir.

Doğan, N., Süleymanoğlu Kürüm, R., Bekaroğlu E. A., Cin, M. (2020). İstanbul Göç Araştırması. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, https://www.ibb.istanbul/Uploads/2021/5/istanbul-Goc-Arastirmasi-2020-05-06.pdf.

Göç İdaresi Başkanlığı. (2021). Geçici Koruma İstatistikleri. https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2020). İşgücü istatistikleri. http://www.tuik.gov.tr/Pre-Tablo.do?alt_id=1007 adresinden edinilmiştir.

Toplumsal ve Psikososyal Riskler *

Dünya Ekonomik Forumu'nun Küresel Risk Raporlarında, dünya genelinde ruh sağlığı ve psikolojik iyilik hali, esenlik konularına vurgu yapılmaya başlandığını görüyoruz (WEF, 2019, 2020 ve 2021a). Özellikle 2020'den başlayarak "ruh sağlığında ciddi bozulmalar" (severe mental health deterioration) yeni incelenmeye başlayan 12 risk arasında kendine yer edinmiştir.

WEF, küresel risklerin bireysel yönlerinin göz ardı edilmemesi gerektiğini, çünkü birçok insan için dünyanın giderek daha endişeli, mutsuz ve yalnız bir hal aldığını belirtmektedir. Aynı raporlarda, dünya çapında, ruh sağlığı sorunlarının tahmini 700 milyon insanı etkilediği, özellikle, toplumsal, ekonomik, politik ve teknolojik belirsizlik karşısında, bireyin olan biteni kontrol etmekte zorlanmasına bağlı olarak giderek daha fazla stres yaşadığı, orta ve ileri seviye ruh hastalıklarından mustarip hale geldikleri üzerinde durulmaktadır. Bu konulara yöneltilen ilginin artması gerektiği, psikolojik ve duygusal esenlikteki bozulmaların kendi başına bir risk olduğu, burada yaşanacak sorunların, sosyal uyum ve politika üzerinde de etkileri olacağı aktarılmaktadır (Kryse et al., 2020). World Economic Forum ve Harvard School of Public Health tarafından 2010 yılında yürütülen analize göre ruh hastalıklarının küresel ekonomiye etkisi 2.5 trilyon USD'dir; verimlilik kayıpları, erken emeklilik gibi dolaylı etkilerin bu maliyetteki etkisi, teşhis ve tedavi sürecinin getirdiği maliyetlerin iki katı olarak tespit edilmiştir (WEF, 2019).

WEF, 2020 raporu, bulaşıcı hastalıklar ve pandemileri insan yaşamı için akut bir tehdit olarak değerlendirirken, kritik bulaşıcı olmayan hastalıklar arasında sınıflandırdığı ruh hastalıklarının bireylerin ve toplumların refahı üzerinde kademeli olarak sakatlayıcı bir etkiye sahip olduğunun altını çizmektedir (Bloom et al., 2011; WEF, 2020). Ruh sağlığı problemlerinin küresel olarak ve farklı demografik gruplarda yaygın olmasının sonuçları arasında, refah, sosyal uyum ve üretkenlikteki bozulmaları WEF'in 2021 raporu vurgulamakta ve insanların yayabileceği psikolojik sorunlar arasında kaygı, bunama, depresyon, yalnızlık, stres sayılmaktadır (WEF, 2021a; World Economic Forum, 2021b).

WEF'in de üzerinde durduğu bu gerekliliklerden hareketle, Türkiye Risk Raporu 2022'de toplumsal ve psikososyal riskler başlığı altında, Türkiye'de 2022'de beklenen iyilik hali ve esenlikle ilgili beklentiler de değerlendirmeye alınmıştır.

Bu kapsamda, çeşitli parametrelere odaklanıldı. Bunlardan birisi psikolojik sermayedir. Psikolojik sermaye, bireyin olumlu psikolojik durumu için kullanılan bir kavramdır; umut, öz-yeterlilik, dayanıklılık ve iyimserliği kapsayan bireysel özellikler olarak tanımlanmaktadır (Luthans et al., 2007).

* Doç.Dr. İdil Işık / İstanbul Bilgi Üniversitesi, Örgütsel Psikoloji Yüksek Lisans Programı / PRISMA, Psikososyal Risk Yönetimi Enstitüsü

Toplumsal ve Psikososyal Riskler *

Dolayısıyla, Türkiye Risk Raporu 2022'de psikolojik sermaye kapsamında iki özelliğe odaklandıldı. Bunlardan birincisi, **dayanıklılık**, sıkıntılı durumların ardından toparlanma, olumsuz olayların üstesinden gelme ve güçlenme kapasitesidir (Luthans & Youssef-Morgan, 2017; Reivich ve Shatté, 2002). Diğeri ise **iyimserlik**, umutlu düşünme ve hissetme durumudur; kişinin arzu edilen hedeflere giden yolları bulabileceği ve bu yolları kullanmak için motive olabileceği inancını yansıtır (Du, Bernardo ve Yeung, 2015; Rick Snyer et al., 1991). Arzu edilen hedeflere ulaşma beklentisi, hedefe yönelik kararlılığa ve hedeflere ulaşma yollarının planlanmasına motive eden bilişsel bir süreçtir. Şimdi ve gelecekte başarılı olmak hakkında olumlu bir yükleme hali olarak da tanımlanmaktadır.

Psikolojik sermayenin iyimserlik ve dayanıklılık boyutlarının pekiştirebileceği pek çok kişisel özellik bulunmaktadır. Türkiye Risk Analizi 2022'de bu kapsamda üzerinde durulan riskler, Türkiye'de insanların **eğitim, öğrenme ve kişisel gelişmeye yönelik ilgileri, iş hayatında çalışma isteği ve motivasyonları ile verimlilik ve üretkenlikleri** ile ilgilidir. Yüz elli beş ülkede, tam zamanlı çalışanlarla yürütülen bir tarama, katılımcıların sadece %15'inin işlerine adanmış ve işleri konusunda coşkulu hissettiklerini göstermiştir (Gallup, 2017; WEF, 2019). Bu oranın Amerika Birleşik Devletleri'nde %33'den, Doğu Asya'da %6'ya kadar geniş bir yelpazede farklılaştığı belirtilmiştir. Küresel olarak çalışanların %18'i işleriyle ilgili kırgın ve mutsuz hissetmektedir. Dolayısıyla, insanların işlerini sevmemeleri, kendilerini geliştirme konusunda isteksiz olmaları, verimli ve üretken olmamaları incelenebilecek riskler arasında yer almaktadır.

Bu riskler güncel akademik literatürde ve sektörel uygulamalarda psikososyal riskler olarak isimlendirilmektedir. Bu kapsamda, Uluslararası Standartlar Teşkilatı'nın, "İş sağlığı ve güvenliği yönetimi – İşyerinde psikolojik sağlık ve güvenlik – Psikososyal risklerin yönetimine ilişkin kılavuz" başlığıyla ISO 45003 kılavuzunu yayımlaması kritik gelişmelerden birisidir (PRISMA, 2021). Burada önemli etkenlerden birisi de jeopolitik, ekonomik, sosyal, teknolojik ve çevre ile ilgili risklerin, insanların baş edebileceğinden daha fazla stres doğurması, dolayısıyla travma deneyimi yaratmasıdır (Çetin Özbudak, & Işık, 2020; Işık, 2017; Işık & Güney, 2020). Özellikle örgütsel ölçekte yaşanabilecek travmaların önüne geçilmesinde ISO 45003 gibi satndartların katkısı yüksek olacaktır.

Sonuç olarak, insanların, yaşam kalitesini etkileyebilecek olan bu duygu halleri, psikolojik ve fiziksel sağlık sorunları doğurabilir (WHO, 1998); bireyin kendisini ne kadar enerjik ve dinç hissettiği bu duygulara bağlı olarak değişebilir. Bunlar topyekûn yaşamlarından memnuniyetsiz insan toplulukları yaratabilir (Diener et al., 2009; Ryff, 1989). Bu zincirleme bağlardan hareketle Türkiye Risk Analizi 2022'de **yaşam memnuniyeti, enerjiklik/dinçlik, psikolojik ve fiziksel sağlık** da risk değerlendirme kapsamına alınmıştır.

Toplumsal ve Psikososyal Riskler

Psikolojik ve Sosyal Riskler

Toplumların içinde bulunduğu şartların, vatandaşlarının genel yaşam kalitesi, psikolojik ve fiziksel sağlıkları üzerindeki etkileri risk analizlerinde ele alınması gereken konulardır. Özellikle Covid-19 Pandemisinin getirdiği zorlu şartlarla keskinleşen fiziksel sağlık risklerinin yanında salgının doğurduğu ekonomik koşullarla da etkileşime girerek ortaya çıkan sosyal ve psikolojik bağlam, yani psikososyal şartlar dikkatle değerlendirilmelidir. Bu nedenle, Türkiye Risk Analizi 2022 çalışmasında toplumsal ve psikososyal riskler de kapsam içine alınmıştır.

Yöntem

Türkiye'de 2022 yılında insanların nasıl hissedeceklerine dair 252 katılımcı değerlendirme yaptı. Dokuz parametreyi, olumlu ve olumsuz uçları verilen beşli ölçek üzerinde değerlendirdiler.

Şu ana kadar yaptığınız risk değerlendirmesi ışığında, 2022 yılında, Türkiye toplumunda insanlar sizce aşağıda yer alan hususlarda NASIL HİSSEDECEKTİR? BU KONUDAKİ BEKLENTİNİZİ NASIL TANIMLARSINIZ?

Aşağıda iki uçta çeşitli sıfatlar yer alıyor. Türkiye'de insanların 2022'de hangi uca yakın olacağını düşünüyorsanız "1" ile "5" arasındaki ölçekte bir sayıyı işaretleyerek gösteriniz.

	1	2	3	4	5	
Yaşamından memnun değil						**Yaşamından memnun**
Gelecek hakkında kötümser						**Gelecek hakkında iyimser**
Enerjisi düşük ve bitkin						**Enerjik ve dinç**
Zorluklar/Başarısızlıklar sonrasında yıkılan						**Zorluklar/ Başarısızlıklar sonrasında toparlanan**
İş hayatında çalışmaya isteksiz ve motivasyonu düşük						**İş hayatında çalışmaya istekli ve motivasyonu yüksek**
Eğitim, öğrenme ve kişisel gelişmeye isteksiz						**Eğitim, öğrenme ve kişisel gelişmeye istekli**
Verimsiz/Üretkenliği düşük						**Verimli/Üretken**
Psikolojik açıdan sağlıksız						**Psikolojik açıdan sağlıklı**
Fiziksel açıdan sağlıksız						**Fiziksel açıdan sağlıklı**

Toplumsal ve Psikososyal Riskler

Bulgular

Katılımcıların bu parametrelerdeki beklentilerinin puan ortalamaları en düşük İyimserlik için (Ortalama=1,74), ardından Psikolojik Sağlık için (Ortalama=1,79 puan) olduğunu görüyoruz. En yüksek puanlar ise Verimlilik/Üretkenlik (Ortalama=2,75) ve İş Hayatında Çalışma İsteği ve Motivasyon (Ortalama=2.71) ile ilgili beklentilerdedir.

Katılımcıların Demografik Özelliklerine göre Psikososyal Risk Beklentileri

Katılımcıların aşağıdaki demografik özellilerine göre karşılaştırmalar yapıldığında anlamlı farklar gözlenmemiştir.

- Cinsiyet
- Şirketlerindeki pozisyonları
- Uzmanlık alanları
- Kurum Türü
- Faaliyet alanları

Diğer demografik özellik kategorilerinde katılımcı sayıları açısından dengeli bir dağılım olmadığı için analizler yapılmamıştır.

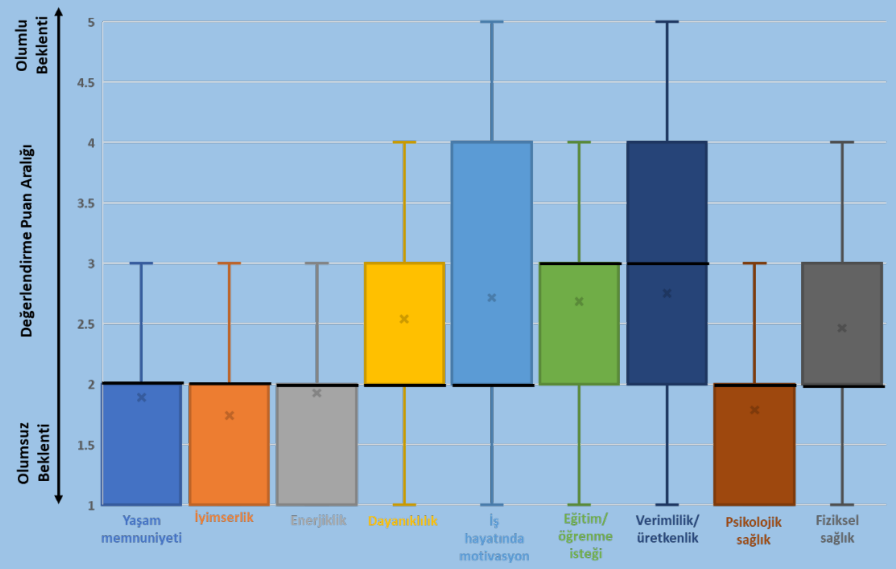
	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
Yaşam memnuniyeti	1.89	0.65	1.00	4.00
İyimserlik	1.74	0.63	1.00	4.00
Enerjiklik	1.92	0.89	1.00	5.00
Dayanıklılık	2.54	0.94	1.00	5.00
İş hayatında motivasyon	2.71	1.14	1.00	5.00
Eğitim/Öğrenme isteği	2.68	1.10	1.00	5.00
Verimlilik/Üretkenlik	2.75	1.09	1.00	5.00
Psikolojik sağlık	1.79	0.78	1.00	4.00
Fiziksel sağlık	2.46	0.74	1.00	4.00

Toplumsal ve Psikososyal Riskler

Kutu çizgi grafiğinde de görüldüğü gibi;

- **Yaşam memnuniyeti, iyimserlik, enerjiklik ve psikolojik sağlık** değerlendirmelerinde, yığılma düşük puanlarda gerçekleşmiş ve katılımcıların %75'i, bu parametrelerde beklentilerini 2 puan ve daha düşük düzeyde belirlemiştir.
- **Dayanıklılık ve fiziksel sağlık** açısından katılımcıların %50'si 1 ile 2 puan arasında değerlendirme yapmıştır; ancak %25'lik bir kesim 2-3 puan aralığında değerlendirmiştir. En yüksek puan 4'e çıkmaktadır.
- **Eğitim/öğrenme/kendini geliştirme isteği** açısından katılımcıların %50'si 3 ve daha düşük puan vermiştir; %25'i ise kendini geliştirme isteği açısından 4 puana kadar değerlendrme yapmıştır.
- **İş hayatında çalışma isteği ve motivasyon** daha geniş bir puan aralığında gözlenmektedir; katılımcıların %50'si 1 ile 2 puan arasında ve %25'i, 2 ile 4 puan arasında değerlendirme yapmaktadır. Çalışma isteği ve motivasyon değerlendirmesinin 5 puana kadar çıktığı gözlenmektedir.
- **Verimlilik/üretkenlik** beklenti puanları da daha olumlu ve geniş bir ranjda değerlendirilmiştir; 5 puana kadar yükselen beklentiler dile getirilmiştir.

Beklenti puanlarının Kutu Çizgi Grafiği (Boxplot) ile gösterimi

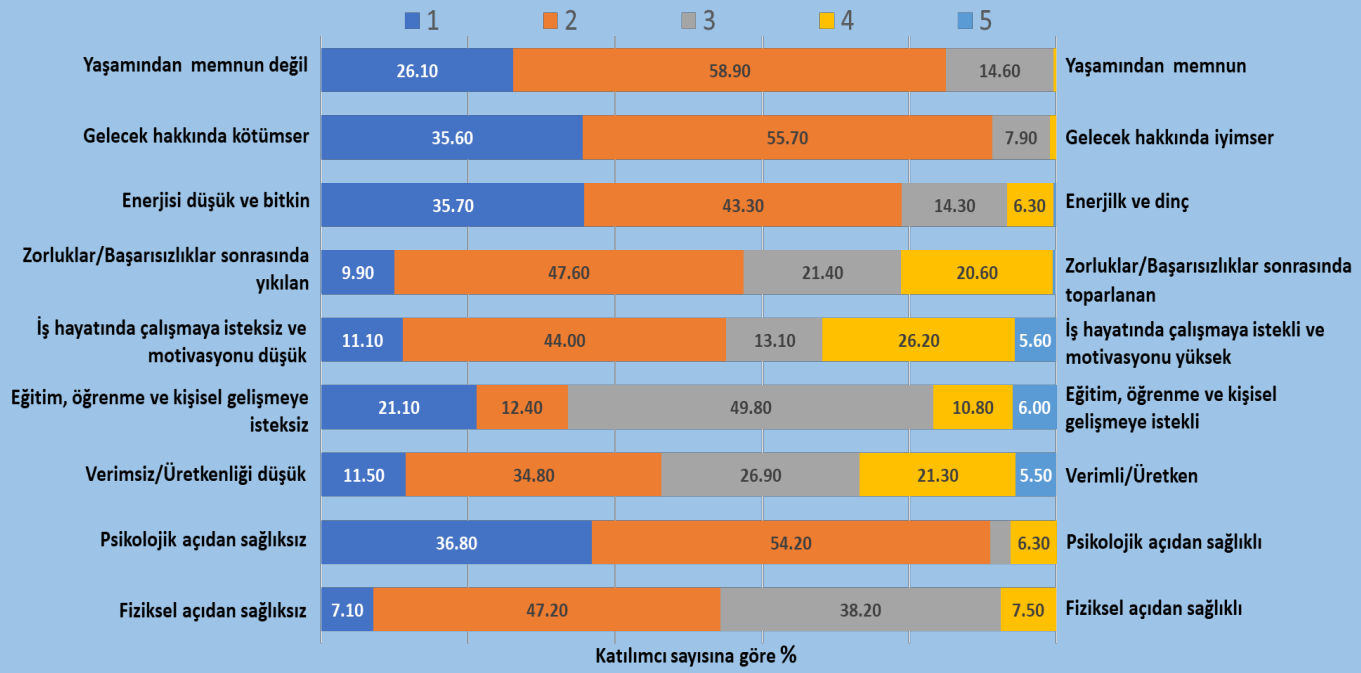

*Kutu grafik içindeki "x" işareti beklentiye dair ortalama puanı göstermektedir.
**Kutular içindeki "koyu renkli yatay çizgi", medyan değerini göstermektedir.
***Kutulara bağlı dikey "T" çizgiler, kutunun üzerinde ise puanların ulaştığı maksimum değeri, kutunun altında ise ulaştığı minimum değeri göstermektedir.

Toplumsal ve Psikososyal Riskler

Özetle 2022'ye dair risk değerlendirmeler ışığında, Türkiye'de insanların nasıl hissedeceklerine dair tahminler, dolayısıyla beklentiler bir arada değerlendirildiğinde şöyle bir profil ortaya çıkmaktadır:

- **Katlımcılar, Türkiye'de insanların 2022'de, yaşam memnuniyetleri düşük, gelecek hakkında kötümser, enerji düzeyi düşük ve psikolojik sağlıkları bozuk hisssedeceklerini tahmin ediyorlar.**
- Ortalamalarda hiç bir parametre üç puan üzerine çıkmamıştır. Düşük olarak değerlendirilen beklentilere göre **NİSPETEN YÜKSEK** puan verilen parametrelere bakıldığında **Türkiye'de insanların 2022'de zorluklar ve başarısızlıklar sonrasında toparlanabilen, iş hayatında çalışmaya istekli ve motivasyon sahibi, eğitim, öğrenme ve kendini geliştirme konusunda istekli, verimli/üretken ve fiziksel olarak sağlıklı hissedecekleri tahmin edilmektedir.**

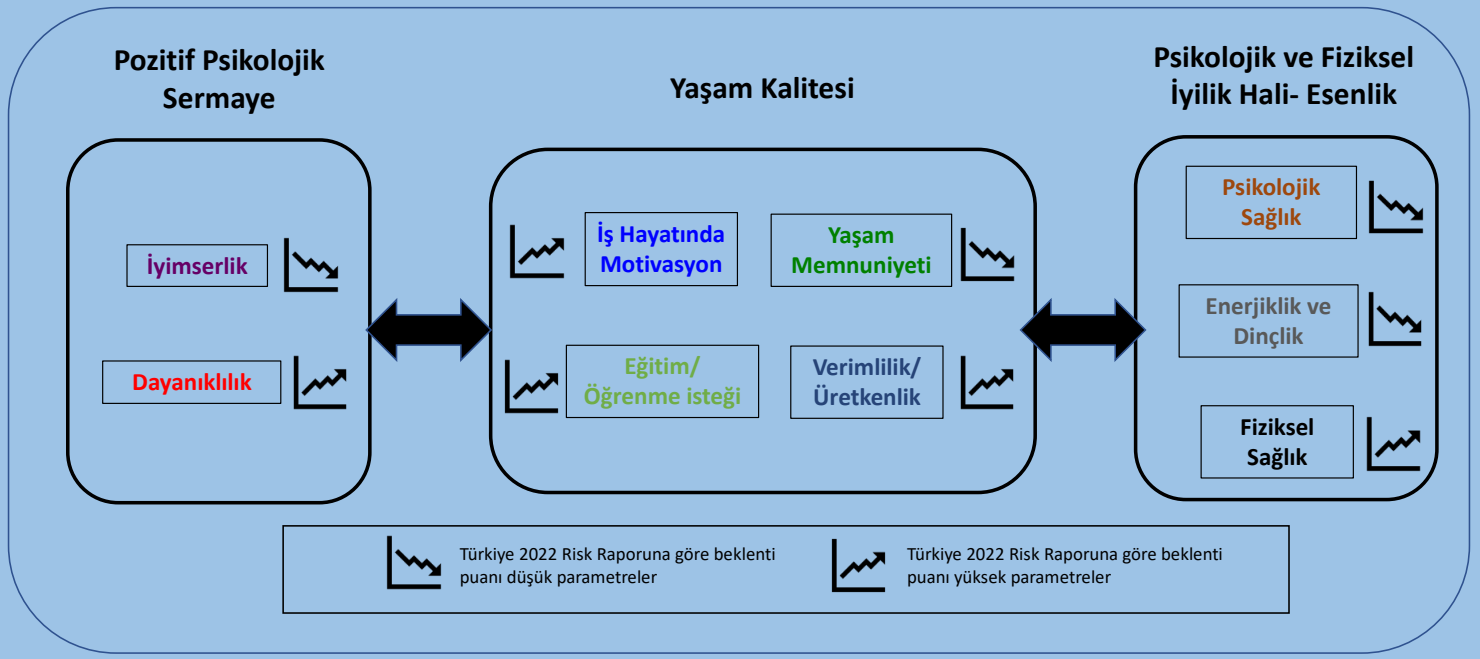
*Puanlar, "1=Olumsuz algı" ile "5=Olumlu algı" arasındaki bir ölçekte yer almaktadır, her puan farklı renklerle gösterilmektedir.

**Grafik içindeki rakamlar toplam cevap veren 252 katılımcı sayısı üzerinden her puanda kaç kişinin yer aldığını gösteren % değerleridir.

Toplumsal ve Psikososyal Riskler

Sonuç

Türkiye Risk Raporu 2022 analizine dahil edilen parametreler ve elde edilen sonuçları birbiri ile ilişkisi açısından şekilde ifade edilen bir yapıda değerlendirebiliriz.

Toplumsal ve Psikososyal Riskler

Pozitif Psikolojik Sermaye

İnsanların psikolojik iyilik hali diğer bir deyişle esenliği (well-being), psikoloji literatüründe uzun yıllardır araştırılan, son yıllarda ise gerek gündelik hayatta gerekse çalışma hayatında gündeme yerleşen bu olgudur. Bu konu uluslararası risk analizlerinde, örneğin, Dünya Ekonomik Forumu Küresel Riskler Raporu'nda da kendine yer bulmaktadır.

Psikoloji literatüründe, iyimserlik ve dayanılıklılık pozitif psikolojik sermaye olarak isimlendirilen bir dizi kişisel özellikten ikisidir. Türkiye Risk Analizi 2022 çalışmasında psikososyal risklerle ilgili sorulara cevap veren 252 katılımcının değerlendirmelerine göre, Türkiye'de insanların psikolojik sermayeleri açısından, iyimserlikte düşük, dayanıklılıkta nispeten yüksek hissedeceği öngörülmektedir.

Yaşam Kalitesi

Yaşam kalitesi de psikoloji, ekonomi ve sosyolojinin üzerinde durduğu, toplumsal refahla da ilişkisi olan unsurları içermektedir. İnsanın yaşadığı hayattan genel tatmin düzeyi ve bunu temin eden kaynaklar yaşam kalitesini oluşturmaktadır.

Yaşam Kalitesi

Türkiye Risk Analizi 2022 çalışması katılımcılarının görüşleri, Türkiye'de insanların genel olarak yaşamlarından memnun olmayacakları yönünde bir tahmin ortaya çıkartmaktadır. Yaşam koşullarının ağırlığı ve gelecekle ilgili kötümser senaryolar "yaşam memnuniyeti"ne dair düşük değerlendirmeler yapılmasının tetikleyicisi olabilir. Diğer taraftan, Türkiye'de insanların, iş hayatında çalışmaya isteklilik düzeylerinin, motivasyonlarının, verimlilik ve üretkenlik ile eğitim/öğrenme ve kişisel gelişim isteklerinin nispeten olumlu olacağı tahmin edilmektedir. Çalışma isteği, kişisel gelişme isteği ve üretme isteği psikolojik sermaye gibi insanı güçlü kılan kişisel kaynaklar arasındadır ve bunlar insanın "hayatta kalma" ve "adaptasyon" sağlama kapasitesini yükselten özelliklerdir. Bu anlamda, genel yaşam memnuniyeti beklentileri düşükken gelişmeye dair daha olumlu bir resim çizilmesi, zorluklarla başa çıkma kapasitesine dair olumlu görüşlerle de tutarlıdır ve bu özellikler birbirini besleyecektir.

Psikolojik ve Fiziksel İyilik Hali- Esenlik

Dünya Sağlık Örgütü, klasikleşen tanımıyla, sağlığı, hastalık olmaması açısından değil, kişinin psikolojik ve fiziksel olarak sağlıklı, enerjik, dinç ve fonksiyonel hissetmesi açısından tanımlamaktadır. Türkiye'de 2022'de insanların psikolojik olarak sağlıksız ve enerjileri düşük ve bitkin hissedecekleri tahmin edilmektedir. Diğer taraftan fiziksel olarak sağlıklı olmaları beklenmektedir.

Toplumsal ve Psikososyal Riskler

Toplumsal ve Psikososyal Risklerin Ekonomi, Jeopolitik, Toplumsal, Teknoloji ve Çevre Riskleri İlişkisi

Risk kategorileri arasındaki ilişkiler incelendiğinde sadece "Yaşam Memnuniyeti" ve İyimserlik" ile sayılı diğer risk alanlarında istatistiksel anlamlı ilişki gözlenmiştir.

Su krizleri, anayasa ve sivil toplumun erozyonu, grevler ve isyanlar dahil sivil huzursuzluk, iş kesintileri, inovasyon ve müşteri ihtiyaçlarını karşılamada başarısızlık ve tedarik zincirinde aksama ve mal-ürün kıtlığı risklerini yüksek değerlendiren katılımcılar, Türkiye'de insanların yaşam memnuniyetlerine dair tahminlerde de düşük puan verme eğilimindedir. Bu ilişkiler korelasyonel yani çift yönlüdür. Dolayısıyla, yaşama memnuniyetinin yüksek algılanması, diğer risklerin düşük algılanmasına neden olabilir.

İnovasyon ve müşteri ihtiyaçlarını karşılamada başarısızlık risk algısı yüksek katılımcılar, insanların iyimserlik puanlarını düşük değerlendirmektedir ya da iyimserliği yüksek tahmin edenler inovasyon ve müşteri memnuniyetini tahmin açısından düşük risk algılama eğilimindedir.

Toplumsal ve Psikososyal Riskler

Kaynaklar

Çetin Özbudak, E., & Işık, İ. (2020). Örgütsel Travmalar: Beyaz Yakalı Çalışanlarda Algılanan Travma Riski ve Örgütsel Dayanıklılık ile İlişkisi. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, *2* (2), 97-105.

Bloom, D.E., E. T. Cafiero, E. Jané-Llopis, S. Abrahams-Gessel, L. R. Bloom, S.Fathima, A. B. Feigl, T. Gaziano, M. Mowafi, A. Pandya, K. Prettner, L. Rosenberg, B.Seligman, A. Z. Stein, and C. Weinstein (2011). The Global Economic Burden of Non-Communicable Diseases. Geneva:World Economic Forum. http://www3.weforum.org/docs/WEF_Harvard_HE_GlobalEconomicBurdenNonCommunicableDiseases_2011.pdf

Diener E, Wirtz D, Tov W, Kim-Prieto C, Choi D, Oishi s, Biswas-Diener R. (2009). New measures of well-being: Flourishing and positive and negative feelings. Soc Indic Res., 97(2):143-56.

Du, H., Bernardo, A. B. I., & Yeung, S. S. (2015). Locus-of-hope and life satisfaction: The mediating roles of personal self-esteem and relational self-esteem. *Personality and Individual Differences, 83*, 228-233.

Gallup. 2017. State of the Global Workplace 2017. https://www.gallup.com/workplace/238079/state-global-workplace-2017.aspx

Işık, İ. & Güney, K. (2020). COVID-19 pandemi sürecinin örgütsel travma olarak algılanışı ve çalışan iyi oluşuna etkisi [The Perception of COVID-19 Pandemic Process as Organizational Trauma and its Impact on Employee Well-Being]. In C.Ş., Çukur, & Ö. Yalçınkaya Alkar (Eds.), *Pandemi Psikolojisi* (pp. 59-67). Ankara, Turkey: Türkiye Klinikleri.

Işık, İ. (2017). Organizations and exposure to trauma at a collective level: The taxonomy of potentially traumatic events. In S. Hasa & R.B. Thornton (Eds.), *Impact of organizational trauma on workplace behaviour and performance* (pp. 18-57). USA: IGI Global.

Krys K, Capaldi CA, Lun VM-C, et al. (2020). Psychologizing indexes of societal progress: Accounting for cultural diversity in preferred developmental pathways. Culture & Psychology, 26(3), 303-319. doi:10.1177/1354067X19868146

Luthans, F., Avolio, B. J., Avey, J. B., & Norman, S. M. (2007). Positive Psychological capital: measurement and relationsihp with performance and satisfaction. *Personnel Psychology, 60,* 541-572.

Luthans, F., & Youssef-Morgan, C. M. (2017). Psychological Capital: An Evidence-Based Positive Approach. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior, 4,* 339-366.

PRISMA (2021). İşyerinde psikolojik sağlık ve güvenlik. https://www.prisma-enstitu.com/isyerinde-psikolojik-saglik-ve-guvenlik/

Reivich, K., & Shatté, A. (2002). *The resilience factor: 7 essential skills for overcoming life's inevitable obstacles.* New York: Broadway Books.

Ryff CD (1989). Happiness Is Everything or Is It? Explorations on The meaning of Psychological Well-Being. j Pers soc Psychol., 57(6):1069-81.

WHO (1998). Wellbeing measures in Primary Health Care/The Depcare Project. Copenhagen:WHO Regional Office for Europe, 35 p.Report No: EuR/ICP/QCPH 05 01 03

WEF (2019). The Global Risks Report 2021, 14th Edition, the World Economic Forum.

WEF (2020) The Global Risks Report 2021, 15th Edition, the World Economic Forum.

WEF (2021a) The Global Risks Report 2021, 16th Edition, the World Economic Forum.

World Economic Forum. (2021b). *Strategic intelligence: World economic forum*. Stategic Intelligence. https://intelligence.weforum.org/topics/a1Gb0000000pTDXEA2/key-issues/a1Gb00000015QRKEA2

2021 Yılı Kritik Olayları

Ocak

- ABD kongre binasının basılması
- COVID-19'un Türkiye'de de tespit edilmesi
- Türkiye'de ilk koronavirüs aşısı yapılması

Mart

- Merkez Bankası'nın faizi 200 baz puan artırması
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Başkanı Naci Ağbal'ın görevden alınması
- Süveyş Kanalı'nda kargo gemisinin karaya oturması
- Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden resmi olarak ayrılması

Nisan

- 2021 yılı boyunca Dünya genelinde yaşanan çip krizi, başta otomotiv olmak üzere çok sayıda sektörün etkilenmesi ve üretimlere ara verilmesi
- ABD Başkanı Joe Biden'ın 1915 olaylarını 'Ermeni soykırımı' olarak tanıdığını duyurması
- Türkiye'de 2 haftalık kısmi kapanma ve 2 haftalık tam kapanma uygulanması

Haziran

- Turizm sektörünün normalleşmeye başlaması

Temmuz

- Sel felaketleri ve orman yangınları
- Akbank'ın 43 saat boyunca hizmet dışı kalması

2021 Yılı Kritik Olayları

Ağustos

- Batı Karadeniz bölgesindeki Kastamonu, Sinop ve Bartın'da sel, su baskını ve heyelanlarda 82 kişinin hayatını kaybetmesi

Eylül

- Merkez Bankası'nın faizi 100 baz puan indirmesi
- Dünya Ticaret Örgütü endeksine göre konteynır ücretlerinin bir yılda yüzde 351 artması.

Ekim

- Paris İklim Anlaşması'nın TBMM'de onaylanması
- Mali Eylem Görev Gücü'nün (FATF) Türkiye'yi 'Gri Listeye' eklemesi
- Dolar ve Euro kurlarının volatil olması
- Merkez Bankası'nın faizi 200 baz puan indirmesi
- WhatsApp, Instagram ve Facebook mecralarına erişim problemleri yaşanması

Kasım

- 2021 Kur Krizi ve TL'nin aşırı değer kaybı
- Merkez Bankası'nın faizi 100 baz puan indirmesi

Ek A: Riskler ve Sınıflandırma

	Risk
Ekonomi	Ekonomik kriz riski
	Döviz kuru riski
	Kredi ödeme problemleri riski
	İşletmelerde yolsuzluk riski
	Ülkeler arasındaki ekonomik çatışmalar / sürtünmeler / ambargo riski
	Mevzuat değişiklikleri riski
	Likidite riski
	Ekonomide zayıf büyüme riski
	Global ölçekte itibar ve marka değeri kaybı riski
	Varlık fiyatlarında balon etkisi riski
	Tedarik zincirinde aksama ve mal-ürün kıtlığı riski
	Piyasalardaki olumsuz gelişmeler riski (faiz gibi)

	Risk
Jeopolitik	Jeopolitik istikrarsızlık riski
	Bölgesel çatışmalar ve komşularla olası problemler riski
	Terörist saldırılar riski
	İç politikalara dış müdahaleler riski
	Büyük ölçekli zorunlu göç riski
	Yangın ve patlama riski

	Risk
Toplumsal	Ulusal politik kutuplaşma riski
	Pandemi sürecinin devamı riski
	Askeri müdahaleler riski
	Derin ya da yaygın yoksulluk riski
	İşsizlik riski
	Anayasa ve sivil toplumun erozyonu riski
	Eşitsizliğin derinleşmesi riski
	Fikir özgürlüklerine müdahale riski
	İnsan haklarının ihlali riski
	İş gücünün niteliksel eksiklikleri riski
	Medya yankı odaları ve “sahte haberler” riski
	Sivil huzursuzluk (grevler ve isyanlar dahil) riski

	Risk
Teknoloji	Bilgi teknolojileri altyapılarının çökmesi riski
	Siber saldırılar sonucu operasyonların durması ve altyapıların zarar görmesi risk
	Büyük veri dolandırıcılığı / hırsızlığı veya özel/resmi verilerin yanlış kullanılması riski
	İş kesintileri riski
	İnovasyon ve müşteri ihtiyaçlarını karşılamada başarısızlık riski
	Yapay zeka ve büyük verinin uygunsuz kullanımı riski

	Risk
Çevre	Doğal afet riski
	Çevresel felaketler ve biyo-çeşitliliğin çökmesi riski
	Su krizleri riski
	İklim değişikliğinin Türkiye ekonomisine olumsuzlukları riski

EK B: Metodoloji

Araştırmanın hedef kitlesi ağırlıklı olarak risk yönetimi ve finans profesyonelleri olmak üzere risk yönetimi alanında tecrübeli profesyonelleri de kapsayacak ölçekte geniş tutulmuştur.

Ulusal Risk Envanteri çalışması 40 risk, toplam 120 soru ve aşağıdaki risk sınıflandırmalarından oluşmaktadır;

- Ekonomi
- Jeopolitik
- Toplumsal
- Teknoloji
- Çevre

Ek C: Araştırma Hakkında

Türkiye Risk Raporu çalışması web tabanlı bir anket çalışmasına dayanmaktadır.

Anket çalışmasına risk yönetimi sürecinde aktif olarak görev alan, işletmelerde finans departmanı başta olmak üzere kritik pozisyonlarda görev yapan 483 kişi katılım sağlamıştır. Anket katılımcılarından cevapları değerlendirilmeye alınmayan anket sayısı ise 11 olup 472 anket değerlendirilmeye alınmıştır. Anket katılımcılarının çalıştıkları işletmeler orta ve büyük ölçekli işletmeler/kurumlar olarak sınıflandırılabilir. Anketin temel amacı, 2022 yılında karşılaşılması muhtemel risklerin ulusal ölçekte değerlendirilmesidir.

Ankete katılan 472 kişinin 401'i erkek, 71'i ise kadındır.

Anket hedef kitlesine paralel olarak finans ve risk yönetimi profesyonellerinin görüşlerine sunulmuştur. Bu çerçevede yaklaşık %52'lik katılımcının mesleki dağılımı aşağıdaki alanlardandır;

Sektör	%
Denetim Direktörü / Müdürü / Uzmanı / Uzman Yardımcısı	27
Operasyon Yöneticisi / Uzmanı / Uzman Yardımcısı	11
Risk Yönetimi Direktörü / Müdürü / Uzmanı / Uzman Yardımcısı	14
Yönetim Kurulu Başkanı / Üyesi ve Denetim Komitesi Başkanı / Üyesi	9
Finans Direktörü / Müdürü / Yöneticisi / Uzmanı / Uzman Yardımcısı	11
Diğer	28

Ek C: Araştırma Hakkında

Katılımcıların çalıştıkları işletme türü ve cirolar risk yönetimi uygulamalarının olgunluk seviyesinin yorumlanması ve sektörel değerlendirmeler açısından önemlidir. Bu çerçevede katılımcıların sektörel dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Sektör	%
Bankacılık ve sermaye piyasaları	17
Holding / Grup Şirketi	17
Endüstriyel üretim	13
Kamu hizmetleri	11
Teknoloji	11
Perakende ve tüketici ürünleri	6
Sağlık ve İlaç	2
Diğer	21

Anket katılımcılarının çalıştıkları kurumların cirosuna göre sınıflandırma aşağıda yer almaktadır.

Ciro	%
500 milyon TL üzeri ciro	61
250 milyon - 500 milyon TL arası ciro	4
150 milyon - 250 milyon TL arası ciro	3
75 milyon - 150 milyon TL arası ciro	8
75 milyon TL altında ciro	24

Ek C: Araştırma Hakkında

Cinsiyetin risklerin değerlemesine etkisi incelenmiş olup ve cinsiyetin risk değerlemesi üzerinde ciddi bir etkisi olmadığı erkek ve kadın cevaplarına göre ilk 10 riskin kendi içinde yer değiştirdiği görülmektedir. Erkek ve kadın risk sırlamasındaki tek fark “Eşitsizliğin derinleşmesi riski” kadın katılımcıların değerlendirmesinde 10. sırada yer alırken erkek katılımcıların değerlendirmesinde 11. sırada yer almıştır.

Erkek Sıralama	Risk	Kadın Sıralama
1	Döviz kuru riski	1
2	Piyasalardaki olumsuz gelişmeler riski (faiz gibi)	3
3	Ekonomik kriz riski	2
4	Ulusal siyasi kutuplaşma riski	7
5	Tedarik zincirinde aksama ve mal-ürün kıtlığı (shortage) riski	9
6	İşsizlik riski	4
7	Fikir özgürlüklerine müdahale riski	6
8	Likidite riski	5
9	Derin ya da yaygın yoksulluk riski	8
10	Kredi ödeme problemleri riski	12
11	Eşitsizliğin derinleşmesi riski	10

GRC Management
https://grcmngmnt.com
info@grcmngmnt.com
isbn 978-605-06659-2-5

Prisma, psikososyal risk yönetimi alanında çalışmaktadır ve Risk Raporuna destek vermiştir.
https://www.prisma-enstitu.com

GRC Management, Sword GRC Risk Yönetimi markasının Türkiye partneridir. Risk Referans, 360° Müşteri Performans Yönetim Sistemi yazılım markasıdır. Alacak riski ve müşteri performans yönetimi alanında uzmandır.
https://riskreferans.com